

42. Ebu'l-Leys Semerkandî'ye atfedilen El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li'ş-Şeyh Ebu'l-Leys Semerkandî adlı eserde yer alan kadın sufi menkıbeleri ve bu menkıbeler üzerine değerlendirmeler

Halime ÇAVUŞOĐLU¹

APA: Çavuşoğlu, H. (2023). Ebu'l-Leys Semerkandî'ye atfedilen El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li'ş-Şeyh Ebu'l-Leys Semerkandî adlı eserde yer alan kadın sufi menkıbeleri ve bu menkıbeler üzerine değerlendirmeler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (35), 703-728. DOI: 10.29000/rumelide.1342232.

Öz

Anadolu sahasında verilen ilk eserler, tercüme, telif-tercüme, adaptasyon şeklinde olup genellikle insanları dinî, ahlaki olarak eğitmek maksadıyla manzum veya mensur olarak kaleme alınmış eserlerdir. Bu çalışmada ele alınıp tanıtılacak olan eser de bu nitelikleri haiz tercüme bir eserdir. Ebu'l-Leys Semerkandî'ye atfedilen "El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li'ş-Şeyh Ebu'l-Leys Semerkandî" başlıklı eser, mukaddime bölümünde Farsçadan Türkçeye aktarılmış tercüme bir eser olarak tanıtılmaktadır. Hedef kitlesini, menkıbeler yoluyla eğitmeyi, bilgilendirmeyi ve yetiştirmeyi amaçlayan eser, yirmi bölümden oluşmaktadır. Her bölümünde on bağımsız menkıbenin yer aldığı eserde toplam iki yüz menkıbe bulunmaktadır. Bu menkıbelerin içerisinde özellikle kadın sufi menkıbeleri ayrı bir bölümde ve ayrı bir başlık altında ele alınmış ayrıca eserde yeri geldikçe anlatılmak istenen konuya uygun kadın sufi menkıbelerine yer verilmiştir. Kaynaklarda isimleri geçen kadın sufilerin ve isimleri zikredilmeyen keramet sahibi Allah dostlarının menkıbelerinin yer aldığı bu bölüm "Avretler Kerâmetindedir" şeklinde başlıklandırılmıştır. Bu bölümde toplam on kadın sufi menkıbesi yer almaktadır. Eserin muhtelif bölümlerinde bulunan kadın sufi menkıbeleri de değerlendirildiğinde toplamda yirmi yedi kadın konulu menkıbe tespit edilmiştir. Bu çalışmada hem "Avretler Kerâmetindedir" başlığı altında yer alan kadın sufi menkıbeleri hem de eser üzerinde yapılan inceleme çalışmaları neticesinde yeri geldikçe ele alınan kadın sufi menkıbeleri derlenecek, aynı zamanda da üzerinde çalışılan nüshada yer alan kadın sufi menkıbelerinin transkripsiyonlu metinleri verilecektir.

Anahtar kelimeler: Kadın sufiler, menkıbe, tercüme, mensur eser

Sufi women legends in the work titled El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li'ş-Şeyh Ebu'l-Leys Samerkandî, attributed to Ebu'l-Leys Samerkandî and their analysis

Abstract

The first works given in the Anatolian field are in the form of translation, copyrighted-translation, adaptation, and are generally written in verse or prose with the aim of educating people religiously and morally. The work that will be discussed and introduced in this study is a translated work that has these qualities. The work titled "El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li'ş-Şeyh Ebu'l-Leys Samerkandî" attributed to Ebu'l-Leys Semerkandî is introduced as a translated work translated from Persian into Turkish in the introduction section. The work, which aims to educate and inform its target audience through legends, consists of twenty chapters. There are two hundred legends in total

¹ Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Erzurum, Türkiye), cavusogluhalime@erzurum.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8717-5679 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 11.06.2023-kabul tarihi: 20.08.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1342232]

in the work, which includes ten independent legends in each section. Among these legends, especially the women's Sufi legends are discussed in a separate chapter and under a separate title, and also the women's Sufi legends, which are suitable for the subject to be explained, are included in the work. This section, which includes the legends of the female Sufis whose names are mentioned in the sources and the dear servants of Allah who have miracles whose names are not mentioned, is titled as "Avretleri Kerametinde". There are a total of ten female Sufi legends in this section. When the women's Sufi legends in various parts of the work are evaluated, a total of twenty-seven women's legends have been identified. In this study, both the women's Sufi legends under the title of "Avretler Kerâmetindedir" and the women's Sufi legends, which are discussed as a result of the studies on the work, will be compiled, and at the same time, the transcribed texts of the women's Sufi legends in the manuscript will be given.

Keywords: Sufi women, legend, translation, prose work

Giriş

İslâmî dönem anlatı metinlerinin en önemlilerinden biri olan ve tasavvufun etkisiyle hicri üçüncü yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanan, zamanla bugünkü anlamını kazanan menkıbeler, kısa ve hikmetli metinler olup velilerin hayatlarına dair bilgilere, onların kerametlerine yer verildiği için biyografik yönleri de olan kısa hikâyelerdir. TDK sözlüğünde "Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâye; olağanüstü olaylarla ilgili anlatı", olarak tanımlanan bu tür, çeşitli kaynaklarda dinî-didaktik-ahlaki yönü, olağanüstü olayları konu edinmesi, din büyükleri etrafında şekillenmiş olması ve muhtevası itibarıyla halkın hafızasında yer edinen kısa ve etkileyici metinler olması noktalarına dikkat çekilerek şu şekillerde tanımlanmıştır:

"Din büyüklerinin, kahramanların ve târihî şahsiyetlerin üstün vasıflarını, ahlâkî meziyetlerini, olağanüstü iş ve davranışlarını destânî-efsânevî bir üslûpla anlatan fıkra, hikâye vb." (Ayverdi, 2010: 797).

"Bir zatın fazl u meziyetine delalet eden fıkra ve bundan bahs eden makale ve risale-i medhiyye." (Şemseddin Sami, 2015: 1171).

"Çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş kimselerin ahvâline ait fıkralar, hikâyeler." (Devellioğlu, 1998: 615).

"Evliyaların hayatlarının anlatıldığı eserler. Bu eserler velilerin kerametlerini, hikmetli sözlerini, hallerini, yaşayışını anlatır. Gaye dinleyenlerde aşk uyandırmak, kalplerde çerağ yakmaktır." (Cebecioğlu, 2009: 426).

"... tasavvuf anlayışının bir yansıması olarak velilerin kerametlerinin, İslam'ın iyilik, doğruluk, hakikat mesajlarının, din büyüklerinin hikmetlerinin hikâye edildiği kısa, öz, hikmetli anekdotlar, fıkralar, hikâyeciklerdir." (Tosun, 2017: 267).

"... din büyüklerinin izhar ettikleri kerametleri anlatan küçük hikâyelerdir." (Güzel, 2014: 440).

"Velilerin menkıbelerinin, örnek hal ve hareketlerinin, yaşama şekillerinin anlatıldığı; söz ve tavsiyelerinin nakledildiği eserler; velayetnâme." (Uludağ, 2012: 423).

Ocak, menkıbeleri edebî tür olarak masal, efsane, destan gibi olağanıüstü olaylar etrafında şekillenen türlerle beraber değerlendirmiş; fakat konusunun gerçek kişiler olması, bu gerçek kişilerin yaşadıkları yer ve zamanın belli olması bununla beraber menkıbelerin yarı mukaddes addedilmesi ile diğer türlerden ayrıldığına değinmiştir. Edebî kaygıdan uzak olarak oluşturulmuş bu metinleri “Evliya menkıbelerinin önemli bir kısmı, tam bir hikâye yapısını göstermeyen, tek bir vak'ayı nakleden kısa anlatımlardır. Bu anlatımlar dinî ve mistik bir çerçeve içinde cereyan ederler. Maksat çoğu zaman didaktik olduğu için ifade ve üslup zenginliğine rastlanmaması tabiidir.” (Ocak, 2010: 33) şeklinde değerlendirmiştir.

Ocak, diğer türlerden ayrışan yönünü, üslup ve tekniğini de dikkate alarak evliya menkıbelerinin özelliklerini şöyle sıralamıştır:

1. Kahramanları gerçek ve mukaddes kişilerdir.
2. Olayların belirli bir yeri ve zamanı vardır.
3. Sırf eğlenmek, bir eşyanın yahut tabiat olayının izahını yapmak için uydurulmuş metinler değildir. Gerçek olduğuna inanılır.
4. Yarı mukaddestirler ve bir doğma gibi kendilerini kabul ettirirler.
5. Konu edindikleri velî hayatta iken de öldükten sonra da meydana gelebilirler.
6. Biçim olarak son derece kısa ve sade bir anlatım tarzına sahiptirler. (2010: 33).

Menkıbeler, konuları, dil ve anlatımı, içinde barındırdıkları olağanıüstü unsurlar dolayısı ile İslam coğrafyasında en çok rağbet gören eserlerin başında gelmektedir. Bir mesajı aktarmak veya bir hikmeti dile getirmek amacıyla meydana getirilen bu eserler, temellendiği kerametler vasıtasıyla dinin insanlara anlatılması ve sevdirmesi noktasında halk için önemli kaynaklar olmuşlardır. “Ama zamanla evliya kerametleri yüzyıllar boyunca halk nezdinde de çoğaltılıp zenginleştirilerek dinin bir parçası haline getirilmiştir. Kuşkusuz bu kerametlerin önemli bir kısmı, dini insanlara anlatmak, sevdirmek amacına matuf olarak var olmuşlardır. Eğitici, yol gösterici bir mesaj taşıyan menkıbeler, asıl olarak şeyhi yüceltme ve onun tasarruflarını ortaya koyma amacı taşır.” (Tosun, 2017: 269).

Bu özellikleri haiz menkıbelerin bâblar şeklinde çeşitli konu başlıklarına ayrılarak aktarıldığı eserlerden biri de çalışma konusunu teşkil eden “El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li'ş-Şeyh Ebu'l-Leys Semerkandî” başlıklı eserdir. Eser, 20 bâbdan oluşmaktadır ve her bâbda on hikâye bulunmaktadır. Eser, toplamda iki yüz hikâyeden oluşmaktadır. Bu kısa hikâyeler aslında kısa anekdotlar şeklinde olup birer dinî menkıbe özelliği taşımaktadır. Sade bir üslupla kaleme alınmış olan bu eserin Farsçadan tercüme olduğu, eserin mukaddime bölümünde ifade edilmektedir. Bu bölümünde eserin yazılış sebebi ve tümünde yer alan 20 bâbın isimleri de belirtilmiştir. Yazar, eserin yazılış sebebinin de anlatıldığı mukaddime bölümünde, zamanın ahir zaman olduğuna, insanların Allah'ın buyruklarından uzaklaştığına, büyük günahların aşikâr bir şekilde işlendiğine değinerek ahir zaman halkından sakınıp geçmiş din büyüklerinin, şeyhlerin ahlakını benimseyip onların yolundan gitmeyi tavsiye eder. Çünkü ifadeye göre din büyüklerinin ve evliyaların menkıbelerinden daha üstün bir şey yoktur. İşte bu durumda iyileşme ve düzelmenin ancak din büyüklerinin hikâyelerine kulak tutmakla olacağı ifade edilir. Yani eserin mukaddime bölümünde bâblar halinde anlatılmış menkıbelerin insanların iyiye ve doğruya yönelmesi için bir vasıta olduğuna değinilmiştir. Eserin mukaddime bölümü şu şekildedir:

[1b] El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li's-Şeyh Ebu'l-Leys Samerkandî

Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

Ḥamd ü şenâ vü sipâs ü minnet ol ḥâliḳadur ki dünyâ vü âḫiret ve âsmân u zemîn ve 'âlem-i şuḡrâ vü kübrâ anuñ ḥükmüyle yaradıldı ve daḫı 'âlem ü âdem anuñ cüdîyla mevcûd oldı. Melik-i kâmrân ü kâmyâb oldur. Ğayb bilici ve 'ayb örtici oldur. Ve daḫı ḫalk-ı 'âlemi ni' metiyle besleyen oldur ve günâhları raḫmet ile yarlıḡayan oldur. Bîr ü bârdur, ferd-i bî-hemtâdur. Dâna-yı bî-naẓîrdür, pâdişâh-ı bî-vezîrdür ve daḫı şerîkden ve şübheden ve oḡuldan ve kızdan münezzehdür. Evvelüñ evvelidür, âḫirüñ hem âḫiridür. Mişli vü mânendi yokdur. Zamândan ve mekândan münezzehdür. Nicedür ve ḳandadur dimekden ve aşıḡa mıdur ve yukarı mıdur dimekden [yimekden] içmekden ve oturmaḳdan ve turmaḳdan münezzehdür. İraqdaḡımı yaḳındaḡı gibi görür. İştüdüḡi [2a] ve gördüḡi ḳulaḡla ve gözle degil niteligini kendü bilür ancaḡ dükeli 'âlem ol sulṫâna muḫtâcdur. Ol hiç kimesneye muḫtâc degildir. Dükeli 'âlemi ol dimakile yaradı. Yardımsuz âletsüz ve 'âlem yoḡ iken ol var idi. Ve girü 'âlem yok olursa ol bâḳî ḳalısardur. Yaradan ve rızḳın viren, öldüren ve dirgüren oldur. Yirde ve gökde anuñ ḥükmünden ṫaşra hiç nesne yokdur. Ve durûd u şalavât ol server-i kāyinât ve meḫar-i mevcûdât ve eşref-i maḫlûḳât ve raḫmet-i 'âlemiyân ve şafvet-i âdemiyân ve resûl-i müctebâ [vü] murtaẓâ Muḫammed Muṫṫafa şallallâhu 'aleyhi vesellem üzerine olsun ve anuñ âli ve aşḫâbı ve ezvâci ve etbâ'ı üzerine olsun ki peyḡamberlerüñ memdûḫıdur ve günâḫkârlaruñ şeffî'idür ve Allahu Te'âlâ Ḥazreti'nüñ Celle ve 'Alâ sevgili ḳulıdur ve ḫaḳ peyḡamberidür ve cemî' yaradılmıṫıñ ulusıdur. Ḥamd 'âlemi anuñdur. Kitâbı Ḳur'an'dur. Dükeli kitâblaruñ ulusıdur. Ḥaḳ Te'âlâ Ḥazretinüñ sözidür. Noḡtalu ḫarfinde on beş şevâb noḡtasız ḫarfinde on şevâb ola [2b] her şevâb Uḫud ṫaḡrı'ndan ağır ola. Ḳur'an okuyanlara Ḥaḳ Te'âlâ va' de eylemişdür ve daḫı yüz biñ yigirmi dörd biñ peyḡamberler ve üç yüz on üç mürseller yüz dörd pâre gökden inmiş kitâblar ol Muḫammed ululuḡına ve şerî'at görklülüḡine ve ümmeti daḫı dükeli ümmetden yegligine ṫanıḳdur. Ve Ḥaḳ Subḫânehu ve Te'âlâ ḫalkı yaradı ḳudret ile ve emr itdi ve müzeyyen ḳıldı ṫâ'atle ve ma'şiyetden nehy itdi muḫabbetle. Pes va' de itdi muṫî'lere şevâbla ve derecâtla, 'aşîleri ḳorḳutdı 'azâbla ve 'iḳâbla. Pes Ḥaḳ Te'âlâ'nuñ ḳavli ḫaḳdur ve va' desi râsıtdur ve ḫalka vâcibdür ki Tañrı'dan ḳorḳalar ve ma'şiyetden saḳınalar ve anuñ ṫâ'atına ve ḫizmetine dürişeler ve renc ü zaḫmet çekeler ve dünyâ ni' metlerine aldanmayalar. Âḫiret ni' metlerinden maḫrûm olub ṫamu 'azâbına giriftâr olub yanmayalar. Ve bu rûzḡarda ki biz giriftâr olmuşuz iḡen cehd itmek gerek. Zîrâ âḫir zamân olmuşdur. Ehl-i fesâd ḳuvvet ü şevket ṫutmuşdur ve ḫalkuñ arasında günâh-ı kebâyir âşikâr olmuşdur. Hemân evliyânuñ [3a] güṫfârı ve şerî'atıñ resmi ḳalmışdur ve her ki dîni şaḳlamak isterse şimdiki ḫalâyıḳdan ihtirâz ideler. Anlara uymayalar. Ve ol geḫmiş meşâyihüñ sîretlerin gözedeler ve anlaruñ gitdüḡi yola gideler. Tâ anlaruñ erdüḡi yire ireler. Hiç kimesneye işşılı ve menfa'atlı pîrler ḫikâyetinden ve evliyâ menâḳıbından yigrek nesne yokdur. Zîrâ 'ulemâ-yı dîn eyitmişlerdür. Eger bir ḫasta 'ilâc bulmasa tîzde helâk olur. Pes imdi dînüñ 'ilâci pîrlerüñ ḫikâyetin işidüb ḳulaḳ dutmaḳdur. Ve daḫı 'ulemâ-yı dîn eydürler: Her kim günde Ḳur'an'dan yidi âyet okumasa ve evliyâ sözüñ dîñlemese anuñ göñli ḳarâr duta ma'şiyet itmege ve daḫı Ḥazreti Resûl şallallâhu 'aleyhi vesellem buyurur ki “*El-ḳalbu'l-ḳâsî ba'îdün minellâhî*” ya' nî ḳatı göñli irâḳ olur Ḥaḳ'dan, meḡer irişe tevbe ve istiḡfâr. Pes bu kitâb şeyḫu'l-şuyḫ Ebu'l-Leys Samerkandî te'lîf itdi, Parsî diliyle. Ben za'îf naḫîf müznib muḫtâc ilâ raḫmetullâh, gördüm, heves itdüm, Türkiye dönderdim. Ol velîñüñ himmetiyle ve Allah Te'âlânuñ [3b] yardımcıyla ve 'inâyetiyle tamâm ola inşâallâhu te'âlâ. Tâ ki bu mücrim kemîne'î du'âda añalar, unudılmaya. Ve ol velîñüñ himmetinden maḫrûm ḳalmaya. Bu kitâb yigirmi bâb olmuşdur. Her bâb on ḫikâyetdür. Sercümle iki yüz ḫikâyetdür.

Bâb-ı Evvel: Ḥelâl yimekte ve ḫelâl giymekdedür.

Bâb-ı Şâni: Nefse riyâzet getürmekdedür

Bâb-ı Şâliş: Tañrı'nuñ 'ibâdetinde cehd itmekdedür

Bâb-ı Râbi' Tañrı'dan kırkub ve günâhından ötüri ağlamakdadur

Bâb-ı Hâmis: Dilini küfürden şaklamakdadur²

Bâb-ı Sâdis: Tevbe idicilerün velâyetindedür

Bâb-ı Sâbi': Evliyânun kerâmetindedür

Bâb-ı Şâmin: Du'â ki iderler derhâl kabûl olduğındadır

Bâb-ı Tâsi': Birbirün gönünden kiçi bilmekdedür

Bâb-ı 'Âşir: Tañrı'ya tevekkül idüb hiç kimseden kırkmamakdadur

Bâb-ı Hâdî 'Aşer: Cömerdler hikâyetindedür

Bâb-ı İsnâ 'Aşer: Velîlerün zühdindedür

Bâb-ı [4a] Şâlis 'Aşer: 'Avretler kerâmetindedür

Bâb-ı Râbi' 'Aşer: Oğlancıklar hikâyetindedür

Bâb-ı Hâmis 'Aşer: Azâdsuz kıllarun kerâmetindedür

Bâb-ı Sâdis 'Aşer: Dervişler hikâyetlerindedür

Bâb-ı Sâbi' 'Aşer: Dermândelere Tañrı'dan meded irdigüindedür

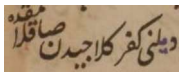
Bâb-ı Şâmin 'Aşer: Evliyânun vefâtındadır

Bâb-ı Tâsi' 'Aşer: Evliyâ öldüğünden sonra gördüğündedir

Bâb-ı 'İşrûn: Perâkende hikâyetlerdedür

Bâb isimlerine de bakılacak olursa eserde, dinî nasihat ve öğütlerin, belli başlıklar altında düzenlenerek evliya kerametleri ve yaşantısı örnekleminde menkıbeler vasıtasıyla anlatıldığı, muhatabını iyiye ve doğruya yönlendirmeyi amaçladığı görülmektedir. Eserde yer alan menkıbeler hikâye başlığını taşımaktadır. Eserde, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, İbrahim Edhem, Zünnûn-ı Mısrî, Mansur-ı Ammar, Hasan-ı Basrî, Cüneyd-i Bağdâdî, Bayezid-i Bestâmî, Selman-ı Farisî gibi pek çok din büyüğünün ismi zikredilerek ya da evliyalardan bir er, Benî İsrâil zamanında bir er/hatun gibi isim zikredilmeden onların kerametlerine ve yaşantısına dair menkıbeler anlatılmaktadır.

El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li's-Şeyh Ebu'l-Leys Semerkandî Adlı Eserin Nüsha Hususiyetleri

² Başlık nüshada şeklinde geçmektedir.

Yukarıda mukaddime bölümünde zikredildiği üzere eser, Farsçadan tercüme bir eserdir ve yapılan taramalar neticesinde eserin Farsça ve Türkçe olmak üzere iki versiyonu söz konusudur. Esere kaynaklık eden Farsça versiyon nüshaları ve Türkçe çeviri nüshaları üzerine ilk ve ayrıntılı çalışma Selahattin Olcay'ın “Ebu'l-Leys Samerkandî Tezkiretü'l Evliyâ Tercümesi” isimli çalışmasında verilmiştir. Bu çalışmada eserin üç adet Farsça ve bir adet Türkçe nüshasından bahsedilmektedir. Farsça nüshalardan birincisi Kâtip Çelebi'nin Keşfü'z-Zünûn'da kaydetmiş olduğu “Hikâyât-ı Sâlihîn” adlı nüshadır. İkincisi British Museum'da 3207 numarada kayıtlı nüshadır. Üçüncü nüsha ise Tokat Maarif Kütüphanesi'nde kayıtlı olan nüshadır. Bu çalışmada, eserin o dönemde tespit edilebilen tek Türkçe nüshasının da British Museum'da 8387 numarada kayıtlı bulunan “Tezkiretü'l Evliyâ” adlı eser olduğu ifade edilmektedir.³

Olcay'ın ilgili çalışması da incelendiğinde “Tezkiretü'l Evliyâ” isimli tercüme eserin bir nüshasının da “El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li'ş-Şeyh Ebu'l-Leys Samerkandî” ismi ile kayıtlı çalışma konusu eser olduğu tespit edilmiştir.

Türkçe versiyonunun bir diğer nüshasının ise Nursaç Arslan tarafından yüksek lisans tezi olarak ilk 61 varlığının çalışıldığı “Tercüme-i Cami'u'l-Hikâyât Li-Samerkandî” başlıklı metin olduğu belirlenmiştir. Bu nüsha, Hacı Selim Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde 390 numarada kayıtlıdır.⁴

Bu noktada eserin Türkçe versiyonunun şu anda tespit edilebilen üç nüshası bulunmaktadır.⁵ Çalışma konusu eserin nüsha hususiyetleri ise şöyledir: Nüsha İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Yazmalar Koleksiyonu, Yz_000036 numarada kayıtlıdır. Kütüphane katalogunda eser ismi “El-Hikâyât Tercümesi” olarak kaydedilmekle beraber eserin başlığı “El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li'ş-Şeyh Ebu'l-Leys Samerkandî” olarak yazılmıştır. Eser 129 varak olup her sayfada 15 satır bulunmaktadır. Nestâlik hatla yazılan eser 205x145, 140x80 mm büyüklüğündedir. Eserde, eserin mütercimine, müstensihine dair bir bilgi bulunmamakla birlikte istisah tarihi de yer almamaktadır. Yalnız eserin sonunda 129b'de bir ilaç terkibi yer almaktadır. Terkinin altında “Bu kitab Mustafa Ağa'nındır” şeklinde bir ifade ve onun altında da 7 Muharrem 1168 tarihi bulunmaktadır. Bu ifadenin ve ilaç terkinin boş olan sayfaya sonradan yazıldığı, yazı şeklinden de anlaşılmaktadır.

Bu nüshanın 1a sayfasında “Tercüme-i Ebu'l-Leys-Samerkandî Rahmetullahi Aleyh” ifadesi yer almaktadır. Eser bu nüshada 1b sayfasında başlar.

Eserin başlangıcı:

El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li'ş-Şeyh Ebu'l-Leys Samerkandî

Bismillâh irrahmân irrahîm

³ Nüshalar hakkında geniş bilgi için bk. Selahattin Olcay, *Ebu'l-Leys Samerkandî Tezkiretü'l Evliyâ Tercümesi İnceleme-Metin-İndeks*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1965.

⁴ Nüsha hakkında geniş bilgi için bk. Nursaç Arslan, *Tercüme-i Cami'u'l-Hikâyât Li-Samerkandî*, (Yüksek Lisans Tezi), Bolu İzzet Baysal Üniversitesi, 2019.

⁵ Bu bilgilere ek olarak Aşık Ahmed'in *Câmi'u'l-Ahbâr* adlı eserinin Deştî dildeki bir mensur tezkiretü'l-evliyânın manzum bir çevirisi olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir. Eser üzerine yapılan çalışmalar dikkatle incelendiğinde Deştî dildeki bu mensur eserin de çalışmamıza konu olan eserin bir başka versiyonu olabileceği kanaatine varılmıştır. Eser hakkında geniş bilgi için bk. Muhittin Eliaçık, *Aşık Ahmed'in Câmi'ü'l-Ahbâr*. 2 C. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1998; Âmil Çelebioğlu “Aşık Ahmed'in *Câmi'ü'l-Ahbâr* Adlı Manzum Tezkiretü'l-Evliyâ'sı”. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hâtırasına Armağan XXIII* (1-2). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., 1985, 171-187; Saim Keskin, Muhittin Eliaçık'ın “Aşık Ahmed'in *Câmi'ü'l-Ahbâr*” adlı Doktora Tezi, Erdem, C. 14, S. 40, 2002, 361-391.

Ebu'l-Leys Semerkandî'ye atfedilen El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li's-Şeyh Ebu'l-Leys Semerkandî adlı eserde yer alan kadın sufi menkıbeleri ve bu menkıbeler üzerine değerlendirmeler / Çavuşoğlu, H.

Ḥamd ü şenâ vü sipâs ü minnet ol ḥâlîkadur ki dünyâ vü âhîret ve âsmân u zemîn ve ' âlem-i şuğrâ vü kübrâ anuñ hükmiyle yaradıldı ve daḥî ' âlem ü âdem anuñ cüdiyla mevcûd oldu.

Eserin Sonu:

Temmeti'l-kitâb bi ' avni'l-meliki'l-vehhâb ve ḥüsni tevḫîkihi ve şallallâhu ' alâ seyyidinâ Muḥammed ve âlihi ve şahbihi ecma'în

Yâ nâziran fihi hel billâhi merḥamet ' ale'l-muşannaf ve istiğfâr li şâhibihi ve uṭlub li nefsik min ḥayri turîdü bihâ min ba' di zâlike ḡufrâne'l-kâtibih.

Eser, nestâlik hatla kaleme alınmış olup başlığı, bölüm başlıkları, hikâye başlıkları, ayet ve hadisler kırmızı mürekkeple yazılmıştır ve nüshada eksik bir sayfa yoktur. Baştan 30b sayfası da dahil olmak üzere metin üzerinde bazı kelimeler numaralandırılmış ve bu kelimeler derkenarda açıklanmıştır. Yani metin içerisinde bir sözlük yapılmıştır.

Eserin yazarı hakkında

Eserin mukaddime bölümünde, eserin aslının Ebu'l-Leys Semerkandî'ye ait olduğu belirtilmiştir. Fıkıh, tefsir, hadis, akait gibi dinî ilimlerde yetkin ve bu alanlarda yazdığı eserlerle tanınan Ebu'l-Leys Semerkandî, hicri dördüncü asırda yaşamıştır.

“Ebü'l-Leys es-Semerkandî özellikle vaaz, nasihat ve ilmihal türündeki eserleri sayesinde İslâm dünyasında en çok tanınan âlimlerden biri olmuştur. Gerek telif ettiği gerekse şöhretinden dolayı kendisine izâfe edilen birçok eser Endülüs'ten Endonezya'ya kadar yayılmış ve asırlar boyunca İslâm dünyasının birçok bölgesinde müslüman toplumların İslâm anlayışlarını ve dinî hayatlarını derinden etkilemiştir.” (Yazıcı, 2009: 473).

Kaynaklarda ona ait eserlerden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmektedir. Ona ait olduğu kesin olan eserlerin yanı sıra kütüphanelerde ona nispet edilen eserlerin varlığı da bilinmektedir. “Bunların bir kısmı eserlerine ait bölümlerden ibarettir, bir kısmının ise Ebü'l-Leys'e aidiyeti şüphelidir.” (Yazıcı, 2009: 473). Bu eserlerden bir tanesi de yukarıda tespit edilebilen nüshalarını zikrettiğimiz “El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li's-Şeyh Ebu'l-Leys Semerkandî” adlı eserdir. Bu eserin mukaddime bölümünde Ebu'l-Leys Semerkandî'den tercüme edildiğine dair verilen bilgi dışında herhangi bir veri yoktur. Ebu'l-Leys Semerkandî özelinde yapılmış olan çalışmalarda da ona ait böyle bir eserin varlığından bahsedilmemektedir. Ayrıca kaynaklarda Ebu'l-Leys Semerkandî'nin eserlerini Arapça yazdığına dikkat çekilmiştir. Fakat çalışma konusu olan bu eser Farsçadan tercüme edilmiştir. Yine Olcay Tezkiretü'l-Evliyâ adlı eserin aslı üzerinde değerlendirmelerde bulunurken bu eserin Yâfiî'nin “Ravzu'r-Reyâhîn fi-Hikâyâti's-Sâlihîn” adlı eserine sonradan yapmış olduğu 200 hikâyeden oluşan muhtasar ilaveden türemiş olabileceği görüşünü de ortaya koymuştur. “Şu hale göre, incelemekte olduğumuz eserin de Ravz ar-rayâhîn fi hikâyât as-sâlihîn'in kısaltılmış şekli esas alınarak, bir başkası tarafından tertib edilmiş olması muhtemeldir. (Olcay, 1965: 11). Ravzu'r-Reyâhîn fi-Hikâyâti's-Sâlihîn adlı eser Gelibolulu Mustafa Muslihuddîn Sürûrî ve Müezzinzâde Ahmed Çelebi tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu eserler üzerine yapılan çalışmalar⁶ incelendiğinde eser, tertip özellikleri bakımından bâblara ayırma söz konusu olmadığı için çalışmaya konu eser ile bir benzerlik

⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Ali Rıza Kaşeli; Bekir Sırmabıykoğlu, Ravdu'r-Reyâhîn fi Hikâyeti's-Sâlihîn Salihlerin Hikâyeleri, İlk Harf Yayınevi, 2011, İstanbul; Ridvan Kabak, Gelibolulu Muslihuddîn Mustafa B. Şaban Sürûrî'nin Ravzu'r-Reyâhîn Fi-Hikâyâti's-Sâlihîn Tercümesi Adlı Eseri (İnceleme-Metin), Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2017.

taşınamaktadır. Tematik olarak din büyükleri ve evliya menkıbelerini anlatması bakımından bir benzerlik taşısa da çalışmamıza konu olan “*El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li's-Şeyh Ebu'l-Leys Semerkandî*” başlıklı eserde yer alan kadın sufi hikayeleri Ravzu'r-Reyyâhîn'de yer alan kadın sufi menkıbeleri ile karşılaştırıldığında bire bir benzerlik ve uygunluk söz konusu değildir. Hatta menkıbelerin konuları da aynı değildir. Diğer taraftan bunun gibi din büyükleri ve evliyalarmenkıbelerini anlatan eserlerin aynı kaynaklardan besleniyor olması dikkate alındığında bu tarz benzerliklerin olması kaçınılmazdır. Bu doğrultuda elde edilen bilgiler ışığında çalışma konusu eserin Ebu'l-Leys Semerkandî'ye aidiyetine dair net bir bilgiye ulaşılamamıştır.

El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li's-Şeyh Ebu'l-Leys Semerkandî Adlı Eserde Yer Alan Kadın Sufi Menkıbeleri ve İşlenen Konular

Yirmi bâbdan oluşan “*El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li's-Şeyh Ebu'l-Leys Semerkandî*” adlı eserde yukarıda zikredildiği gibi pek çok din büyüğünün ve evliyanın menkıbelerine yer verilmiştir. Eserin on üçüncü bâbı ise kadın sufilere, din büyüklerine ayrılmış ve bu bâba “*Avretler Kerâmetindedir*” şeklinde bir başlık açılmıştır. Bu başlık altında İslamiyet sonrası yaşamış kadın sufilerle ilgili menkıbelere, kısa anlatılara yer verilirken, isimleri zikredilmeyen kadınlar ve onların kerametleri ile İslamiyet sonrası dönemde yaşamamış olan, ismi de belli olmayan, sadece dönemi ve yaşadığı yerin (Hz. İsa zamanında, Benî İsrâil zamanında gibi) zikredildiği Allah dostu kadınların hikmetli olaylarına dair anlatılara da yer verilmiştir. On üçüncü bâbın ilk hikâyesi olarak Hz. İsa'nın annesi Meryem, Firavun'un eşi Asiye ve Hz. Muhammed'in eşi Hatice'nin cennetteki mekanlarını anlatan Hz. Muhammed'in Miraç Gecesi gördüklerine dair bir rivayete yer verilir. Müellifin ilk olarak onları zikrederek bölümüne başlaması kadın sufilerin, din büyüklerinin mertebelerine dair okuyucunun çıkarımında bulunmasına da yardımcı olmaktadır. Nitekim Enes b. Mâlik tarafından nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Yeryüzü kadınlarından İmrân'ın kızı Meryem, Huveylid'in kızı Hatice, Muhammed'in kızı Fâtıma ve Firavun'un karısı Âsiye (örnek olarak) sana yeter. (T3878 Tirmizî, Menâkıb, 61)” (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 145). Yine Ali b. Ebû Tâlib'den (ra) nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “(Kendi döneminin) en hayırlı kadını Meryem'dir. Hatice de (kendi döneminin) en hayırlı kadınıdır (B3815 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 20) (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 91).” Bölümün kadınların en hayırlısı ve en faziletlisi olarak işaret edilen kadınlarla başlatılması hadislerde de ifade edilen bu öneme binaen olmalıdır.

“*Rabia'ya atfen: “Eğer bir kadın Hak yolunda yürür ise o artık ‘kadın’ olarak vasıflandırılmaz” denmiştir. Böyle bir kadın, artık tabirin marûf şekliyle “er”dir (Arapçada recül, Farsçada merd); “er” kelimesinin kullanılması, kadının tasavvufi nazariye ve ameliye içindeki rolünü kavramakta diğer bir müşkülâtı ifade eder. Lâkin “er” tabiri cinsiyetine bakılmaksızın Hakk'a ciddiyetle yönelen her insan için kullanılabilir.” (Schimmel, 2011: 23). Bu noktada Hak yolunun erlerinin hikâyeleri olarak bu kadın sufi menkıbeleri değerlendirilmelidir. Zira çoğu menkıbede bu kadın sufilerin dönemin erkek sufilerine, âlimlerine yaşamları ile ders verdiği anlatılmakta hatta kimi erkek sufilerin, âlimlerin menkıbelerde geçen kadın sufilerin sohbetlerine iştirak ettiklerine değinilmektedir. Yer yer bu kısa anlatılarda bir görünüp bir kaybolan Allah dostu kadınlar da zikredilir. “Tasavvuf tabakatına ve evliya menkıbelerine dair yazılan eserlerden öğrendiğimize göre büyük sùfilerin çoğu kendilerini uyaran ve Hakk'a giden yolu gösteren maneviyat âleminin esrârengiz kişilerine bazen sahillerde, bazen nehir kenarlarında, sazlıklarda, bazen sahalarda, bazen Benî İsrâil çölünde, bazen dağ başlarında, bazen de Cebel-i Likam'da rastlarlar. Onlardan öğüt ve feyz alırlar. Bunlar bir görünür, bir kayıplara karışır, sırta kadem basarlar.” (Uludağ, 1995: 86). Örneğin, çalışma konusu eserde Süleymân-ı Dârânî'ye Beytül-Makdis'e giderken yardım eden kız üzerine aktarılan menkıbede (Hikâyet 18) de bir görünüp bir kaybolan*

keramet sahibi kız bu özelliklere sahiptir. Yine Câmî'nin *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sında vaktin kutbu ve tasavvuf ehlinin hükümdarlarından olarak tanıttığı Zünnûn Mısırî ile ilgili menkıbelerde de bu şekilde bir görünüp bir kaybolan kadınlar vasıtası ile öğütler verilir, muhataba başka bir ağızdan hitap edilerek verilmek istenen mesaj iletmeye çalışılır. “Zünnûn, marifet, muhabbet gibi tasavvufun en müşkül hususlarını kimi zaman bir dağ başında ya da bir sahilde, harabede karşılaştığı kadın kahramanların dilinden aktarır. Bahsi geçen hanımlar Râbia el-Adeviyye'nin hikâyesinde olduğu gibi genellikle câriyelerdir ya da yaşlı, kimsesiz hanımlardır. Zünnûn mesajını çoğu zaman böylesi kadınların dilinden ifade etmekle, muhatabının dikkatini daha ziyade çekmeyi amaçlamaktadır.” (Çubukçu, 2020: 201). Eserde yer alan 23. Hikâyet de Zünnûn ile genç bir kız arasında geçen ilginç bir olaydan ibarettir. Menkıbelerde bir görünüp bir kaybolan Allah dostu bu kadınlar, dünya nimetlerine karşı gözü tok, kanaat ehli olarak tasvir edilir ve vazifelerini tamamladıktan sonra sırra kadem basarlar.

Bu menkıbelerin dışında yukarıda da ifade edildiği gibi eserde, ismi zikredilmeyen abideler, yaşlı kadınlar, genç kızlar, cariyeler etrafında gelişen menkıbelere de yer verilmiştir. Hikâyet 4, Hikâyet 7, Hikâyet 10, Hikâyet 12, Hikâyet 14, Hikâyet 16, Hikâyet 20, Hikâyet 22, Hikâyet 24, Hikâyet 25, Hikâyet 26, Hikâyet 27 bu tarzda menkıbeler olarak eserde yer almaktadır.

Eserde, bu menkıbelerin yanı sıra kaynaklarda ismi geçen ve haklarında rivayetlerin yer aldığı kadın sufi menkıbeleri de bulunur. Eserde ismi geçen kadın sufiler şöyledir:

Muâze: Tabiûndan olup Hz. Ayşe'den hadis rivayet etmiş bir hanım sufidir. Basra Mektebi zahidelerinin ilklerindenidir. Çubukçu, onun züht anlayışının temellerini şöyle açıklar: “Muaze'nin zühd anlayışını; riyazat-mücahede, havf-reca, vera, rıza, hüzn, ibadet ve taat konuları oluşturmaktadır. Şüphesiz Muaze'nin zühd yaşamının en belirgin vasfı ileri dercede riyazat ve mücahede sahibi olmasıdır.” (2006: 54). Onun züht yaşamı etrafında kaynaklarda pek çok menkıbe rivayet edilmektedir. Bu rivayetlere göre, “... yirmi dört saat zarfında 600 rekât namaz kılmış. Tam kırk sene müddetle başını kaldırıp semaya bakmamış, kocasının ölümünden sonra başı yastık görmemiştir.” (Muhammed Zihni, 1982: 220). şeklinde tanıtılır. Çalışma konusu eserde Muaze'nin bu yönüne dönük bir menkıbe (Hikâyet 1) yer almaktadır.

Râb'ia-i Adeviyye: H. 1. asırda yaşayan Râbia züht ve takvasıyla bilinir. Kaynaklarda Hak âşığı, azatlı bir cariyeye olarak tanıtılan Râbia hakkında pek çok menkıbe rivayet edilir. Câmî, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sında onu şu sıfatlarla tanıtır: “Hususi bir mahremiyet perdesi altında saklı ve ihlas örtüsü ile gizli olan, aşk ve iştihakla tutuşan, yakın ve yanık olmaya vurulan, Meryem-i Safiyye'ye naib bulunan, erenler nezdinde kabul gören Rabiâtu'l-Adeviyye.” (1984; 111). Yoksul bir ailede dünyaya gelen Râbia'nın ailenin dördüncü kızı olduğu için Râbia ismini aldığı rivayet edilir. İslam'ın en önemli kadın evliyalarından olan Râbia hakkında Muhammed Zihni Meşahirünnisâ'da “Kendisi gerçi kadın idi ama ahlak ve huyca gönül ehli idi. İnsanî kemalatta birçok erkekten üstün olduğu açıktı. Bu sebepten kendisine (tâcu'r-ricâl) derlerdi.” (1982: 275). şeklinde bir ifadede bulunmaktadır. Züht bir yaşam tarzını benimseyen Râbia'nın bu anlayışının merkezinde yaratana duyduğu sevgi yer almaktadır. O, menkıbelerinde de görülebileceği gibi sabrı, tevekkülü, nefis mücadelesini ve şükürü tavsiye etmekte müminleri de bu noktalarda uyarmaktadır. Çubukçu, onun züht anlayışı üzerine şu tespiti yapmıştır: “Râbianın zühd anlayışını mücahede-riyazat, rıza, tevekkül, ibadet, taat, tevbe, sabır, şükür, vera, havf-reca, zühd, fakr, marifet, rü'yet, tevhid, hüzn vb. konular oluşturmakla birlikte onun zühd düşüncesinin temelinde “sevgi” anlayışı bulunmaktadır.” (2006: 74). Menakıp kitaplarında dünyaya gelişi, ailesinin dağılışı ve cariyeye olarak satılması, cariyelikten azat edilmesi, dönemin din büyükleri ile mülakatları, Kâbe'yi ziyareti, yoksulluk içerisinde züht bir hayat yaşaması, Allah haricinde kimseden yardım talep etmemesi, dünyadan elini

eteğini çekmesi, taat ve ibadetle geçen hayatı, son nefesinde yaşadıkları üzerine pek çok menkbe anlatılmakta, keramet sahibi bir Hak aşığı ve bir ilim erbabı olduğuna değinilmektedir. İlgili menkabelerin çoğu sembolik bir anlatıma sahiptir. “*El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li's-Şeyh Ebu'l-Leys Samerkandî*” adlı çalışma konusu eserde ise başlıklara uygun olarak toplam dört menkbe (Hikâyet 2, Hikâyet 8, Hikâyet 11 ve Hikâyet 21) nakledilmektedir.

Şa'vâne: İlk dönem kadın sûfilerinden olan Şa'vâne, çokça ağlaması ve Hakk'a giden yolda hüznü tavsiye etmesi ile bilinmektedir. “İsterim ki ağlaya ağlaya gözlerimde yaş kalmasın; sonra kan ağlayayım. O dereceye kadar ki cesedimde kanı kalmış bir uzvum kalmaya.” derdi.” (M. Zihni, 1982: 398). İranlı zenci bir hanım olduğu rivayet edilen Şa'vâne, güzel sesiyle şiirler söylemesi, Kur'an okuması, sohbetine gelenlere vaaz ve nasihatler etmesi ile tanınır. Râbia'da yer alan derin Hak aşkını ve nefis terbiyesini Şa'vâne'de de görmek mümkündür. “Muhammed b. Muaz diyor ki: “Kadının biri bana şöyle bir rüya anlattı ve dedi ki: “Rüyamda Cennet'e girdiğimi gördüm. Oradan, herkesin kapular üzerinde bekleşmekte olduklarını gördüm. Sebebini sorduğumda birisi: “Cennetin kendisi için süslenen bir kadının gelmesine bakıyorlar.” dedi. Ben bu kadının kim olduğunu sordum. Adam: “Eykeli siyah bir cariyedir. Adına Şa'vâne derler” deyince ben hemen “Vallahi o, benim kız kardeşimdir” dedim. Tam bu sırada havada uçan süslü bir binit üzerinde hemşiremi görünce hemen ona seslendim: “Abla, abla bak, ben nerde sen nerde? Allah'a dua etsen de ben de sana yaklaşısam olmaz mı?” dedim O, gülümseyerek bana baktı ve: “İki şeye dikkat et.” dedi. Dâima kalbin hüznün ipinde olsun ve Allah sevgisini omuzlarının üzerinde tut. Böyle yaparsan artık ölümünde sana bir şey zarar vermez, dedi.” (Gazalî, 1989: 745). *El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li's-Şeyh Ebu'l-Leys Samerkandî* adlı eserde bahis konusu Şa'vâne olan bir menkbe (Hikâyet 3) yer almaktadır. Bu menkbe fasık olarak tanıtılan Şa'vâne'nin hidayete ermesini konu edinmektedir.

Bişr-i Hâfî'nin Kız Kardeşi: Bişr-i Hâfî'nin Mudga, Muhha ve Zübde isimli üç kız kardeşi vardır. Vera ve takvaları ile bilinen bu kız kardeşlerin en büyüğünün Mudga olduğu ifade edilir. Kaynaklarda Mudga'nın vefatının Bişr-i Hafî üzerinde derin bir hüznü neden olduğu rivayet edilir. “Bişr el-Hafî ve kız kardeşlerinin tasavvuf anlayışları birbirleriyle paralellik arz etmektedir. Bişr'in zühd, vera, takva konularını içeren tasavvuf anlayışını kız kardeşlerinde de görmekteyiz.” (Çubukçu, 2006: 107). Bu hanımlar, Hanbeli mezhebi imamı Ahmed b. Hanbel'le diyalogları ve ona yönelttikleri sorular ile de anılmaktadırlar. Ahmed b. Hanbel bu hanımlar için şu ifadeyi kullanmıştır: “Kim vera sahiplerinin yollarına olan uzaklığı görmek istiyorsa Bişr-i Hâfî'nin iki kız kardeşinin yanına varsın, onların meselelerini dinlesin ve yollarını görsün.” (Sülemî, 2012: 97). Çalışma konusu eserde 15. Hikâyet, Bişr-i Hâfî'nin kız kardeşlerinin ismi verilmemekle birlikte Bişr'e atfen bir kız kardeşi ve onun kötürüm kızının sıhhat bulmasına yönelik bir menkıbedir. Kabul olan halis dualar ve velilerin kerametleri üzerine bir anlatı olarak eserde yer almaktadır.

Ümmü'l-Yeman: Kaynaklarda Ümmü Eymen olarak geçen bu hanım sahabinin asıl adı Bereke'dir. Hz. Muhammed'in, dadısı olan Ümmü Eymen'e anne diye hitap ettiği rivayet edilmektedir. “Ba'zılar kavlinde Ümmü Eymen Resûlullâh Hazreti'nin âzâdlusıdır. Babasından irsle intikâl itmişdi. Ba'zılar anası Âmine Hatun'dan intikâl eyledi, dimişlerdir. Reûlullâh sallallahu aleyhi ve sellem bunun hakkında *ümmü eymene ümmî ba'de ümmî* buyurmuşlardır. Ümmü Eymen benim anamdan sonra anamdur, dimekdir.” (Tergip, 2010: 450). İlk oğlu Eymen'den dolayı Ümmü Eymen olarak anılır, ikinci evliliğini Zeyd b. Harise ile yapmıştır ve Usâme b. Zeyd'in annesidir. Çalışma konusu eserde Hicaz yolculuğu esnasında mucizevi bir şekilde suya kavuşması ve bir daha su içmeye ihtiyaç duymamasına dair bir menkbe (Hikâyet 6) anlatılır.

Hârûn Reşîd'in Hanımı Zübeyde: Hârûn Reşîd'in hem eşi hem de amcasının kızı olan Zübeyde, hem halife torunu hem halife eşi hem de halife annesidir. Döneminde çok etkin bir hanım olan Zübeyde hayır hasenata düşkünlüğü ve dindar kişiliği ile bilinir. "Cömertliğinde sınır olmayan Zübeyde"nin Hârûn'la evlenmesinden hemen sonra başladığı hayır faaliyetleri toplum nezdindeki değerini çok artırmıştır. Fakir fukaraya yardımları, şairler, ilim adamları ve musikişinaslara ihsanları, Mekke-Bağdat arası hac yolundaki imar faaliyetleri, özellikle Mekke'nin su ihtiyacını gidermek için büyük meblağlar harcayarak yaptırdığı Ayn-ı Zübeyde ve onun dindar kişiliği, devrinin insanları gibi, kendi döneminden bugüne faaliyetlerini kaydeden tarihçilerin de hayranlığını celb etmiştir." (Kan, 2011: 172-173). "Zühd ve dindarlığı da yerinde olup Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilen yüz cariyesi vardı. Her gece bir mertebe Kur'an hatmi okutmaktaydı." (Rızâeddîn b. Fahreddîn, 2020: 208-209). Çalışma konusu eserde Zübeyde'nin takvasına yönelik kısa bir menkıbeye (Hikâyet 9) yer verilmiştir.

Nemrut'un Kızı Rahime: Nemrut'un kızının ismi rivayetlerde Zeliha olarak geçmektedir. Çeşitli halk anlatılarında Nemrut'un kızı Zeliha'nın Hz. İbrahim'e iman ettiği ve onu yakmaya niyetlenen babasını engellemeye çalıştığı, bu yüzden döktüğü gözyaşlarından Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı yerde oluşan Halilürrahman gölünün yanında Aynzeliha gölünün oluştuğu rivayet edilir. Aynzeliha gölü üzerine farklı rivayetler yer almaktadır. Bazı rivayetlerde ise Hz. İbrahim'in ateşe atılmasına karşı çıkan Zeliha'nın da ateşe atıldığı ve ateşte yanarak can verdiği, ateşe düştüğü yerde ise Aynzeliha gölünün meydana geldiği anlatılmaktadır. Bir başka rivayette ise Zeliha'nın Hz. İbrahim'in imanından çok etkilendiği, kendisini ateşe attığı ve Hz. İbrahim gibi kendisine bir zarar gelmediği ifade edilir. Çalışma konusu eserde ise Nemrut'un kızının ismi Rahime olarak geçmektedir ve Hz. İbrahim'e iman etmesi anlatılarak bunu duyan babası tarafından eziyet edilerek öldürüldüğü nakledilmektedir. Bu menkıbe (Hikâyet 13) ilgili rivayetlerin farklı bir varyantıdır.

Eserde, isimleri geçse de kaynaklarda haklarında bilgi bulunmayan hanımlar da vardır. 17. hikâyette Zeyne'l-Abidin ve küçük kızı hakkında kısa bir menkıbe ve 19. hikâyette bir Türkistan beyi olarak tanıtılan Beygu-yı Büzürg'ün kızının imanı ve kerametleri üzerine bir menkıbe yer almaktadır.

Eserde geçen kadın sufi menkıbelerinde işlenen konular ise şöyledir:

Çalışma konusu eserde temel olarak hayatı boyunca hüznle yoğrulmuş, züht ve takva ehli kadınlar ve isimleri belli olsun veya olmasın bu kadınların kerametleri ve yaşadıkları hikmetli olaylar üzerinden bir anlatım gerçekleştirilir. "Bu tür çilelerle (riyazet, perhizkârlık) ruhları incelen ermiş kadınlar ilahî hakikatları daha iyi kavramışlar, gayb âleminin esrarına bir ölçüde âşinâ olmuşlardır." (Câmî'den naklen, Uludağ, 1995: 75).

Kulluk ve İbadet: Aktarılan menkıbelerde kadın sufilerin günlerini hatta gecelerini ibadetle geçirdikleri bundan bir an bile geri durmadıkları anlatılır. Muâze menkıbesi (Hikâyet 1), Râbia menkıbesi (Hikâyet 2, Hikâyet 21), Benî İsrâil'den muvahhide bir hanımın menkıbesi (Hikâyet 7), Benî İsrâil'de abide bir hanımın menkıbesi (Hikâyet 14) bu konunun temel olarak işlendiği menkıbelere örnek olarak gösterilebilir. Eserde Muâze'nin gece gündüz ibadet ettiği, ibadet etmediği bir vakitte ölüme yakalanmaktan korktuğu, elli yıl başını yastığa koymadan ibadete devam ettiği; Râbia'nın her gece dört yüz rekât namaz kıldığı, yine bir başka anlatıda gece ve gündüz bin rekât namaz kıldığı hatta ibadet etmekten ayak bileklerinin şiştiği; Benî İsrâil'den muvahhide bir hanımın gece gündüz durup dinlenmeden ya Vâhid zikrini çektiği; Benî İsrâil'de abide bir hanımın secdede ruhunu teslim edene kadar ibadetle meşgul olduğu anlatılır.

Nefis Terbiyesi: Bu konu başlığı, aslında sufi kadın menkıbelerinin kulluk ve ibadet etme konusunun bir devamı niteliğinde de düşünülebilir. Zira bu kadınlar, ibadet ederken bir taraftandan da yemek yemeyerek uyku uyumayarak nefis mücadelesi vermektedirler. Hikâyet 8'de yer alan Râbia menkıbesi, Hikâyet 14'te yer alan Benî İsrâil'de bir abide hanımın menkıbesi, Hikâyet 15'teki Bişr'in kız kardeşleri menkıbesi, Hikâyet 22'de yaşlı pîre su veren kadının menkıbesi bu konu başlığına örnek gösterilebilir. Eserde Râbia'nın gönlünün Basra gibi bir bölgede otuz yıldır hurma dilediği fakat onun gönlünün bu dileğini yerine getirmediği, Benî İsrâil'de bir abide hanımın cuma gecesinden cuma gecesine yemek yediği nefisini hoşnut etmekten bu noktada kaçındığı, Bişr'in kız kardeşinin gönlünün istemesine rağmen on iki yıldır balık yemediği nakledilerek onların bu nefis mücadelesinden menuniyetleri aktarılır.

Dünya İstememe-Dünya Nimetlerinden Uzak Durma: Râbia menkıbeleri (Hikâyet 2, Hikâyet 11), Hz. İsa ve Allah dostu yaşlı kadın menkıbesi (Hikâyet 10), gözlerini çıkararak salih kadının menkıbesi (Hikâyet 12), derviş ve hanımı menkıbesi (Hikâyet 24) bu konu başlığına örnek gösterilebilecek menkıbelerdir. Eserde yer alan Râbia menkıbelerinin temelinde nefis mücadelesi, dünya istememe, dünya nimetlerinden uzak durma temaları bulunmaktadır. Hikâyet 2'de Râbia'nın dünyalık olarak üzerinde bulunan ot kökünden yapılmış hırkasından bahsedilirken hikâyet 11'de Râbiâ'nın yaşaması için kendine Zünnûn-ı Mısrî ve Hasan-ı Basrî tarafından hediye edilen evi kendini Allah'tan alıkoyacağını düşünerek geri vermesi, Hz. İsa ve Allah dostu yaşlı kadın menkıbesinde yaşlı kadının kendisini bir anlık Allah'tan alıkoyan evladını bile istememesi, gözlerini görüp ondan etkilenen yiğidin sözlerini işitince ona öyle bir gözün gerekmediğini söyleyerek gözlerini çıkarıp yiğide gönderen salih kadının ardından ruhunu teslim etmesi, Allah'tan hanımının ısrarıyla dünyalık isteyen dervişin kendine gayb aleminden gelen mücevheri cennetteki derecesini alçalttığını anladığı için iade etmesi bu konu çerçevesinde anlatılır.

Allah Sevgisi: Hasan-ı Basrî ile durmadan ağlayan kızın menkıbesi (Hikâyet 16), Zeyne'l-Abidin'in küçük kızı menkıbesi (Hikâyet 17), Allah dostu cariyenin menkıbesi (Hikâyet 20), Zünnûn-ı Mısrî ile bir genç kızın menkıbesi (Hikâyet 23) bu konuya örnek olabilecek menkıbeler arasındadır. Allah sevgisi konusu eserde yer alan menkıbelerin tümünde işlenen bir konudur. Eserde yer alan çoğu menkıbe Allah sevgisi ile sufilerin yaşadıkları vecd hali etrafında şekillenmiştir. Örnek olarak işaret edilen menkıbeler ise kısa menkıbeler olup Allah sevgisinin mesaj olarak işlendiği, Allah dostu kadınların uyarıcı sözlerinin bulunduğu menkıbelerdir. Bu uyarıcı sözler genellikle muhabata öğüt niteliği de taşımaktadır.

İman-Tövbe-Tevekkül-Teslimiyet: Şa'vâne'nin menkıbesi (Hikâyet 3), Nemrut'un kızı Rahime'nin menkıbesi (Hikâyet 13) bu konu başlığına uygun örnek menkıbelerdir. Eserde Şa'vâne'nin Hak yoluna girmesi ve bu uğurda malını, mülkünü bir kenara bırakması, gece gündüz ağlaması, Hz. İbrahim'i ateşe atan Nemrut'un Hz. İbrahim'e ettiği zulümlere karşın kızının tam bir teslimiyet ile imana gelmesi ve bu uğurda canını vermesi anlatılır.

Yoksullara-İhtiyaçlılara Yardım: Elleri kesilen hanımın menkıbesi (Hikâyet 4), Benî İsrâil'den bir hanımın menkıbesi (Hikâyet 25), küçük oğlu olan hanımın menkıbesi (Hikâyet 26) yoksullara ve ihtiyacı olanlara yardım konusu temelinde bu hanımların keramete mazhar olmalarını anlatmaktadır. Eserde yasak olmasına rağmen ihtiyaç sahibine yardım ettiği için elleri kesilen hanımın sıkıntılı bir anında keramete mazhar olarak ellerine kavuşması, küçük çocuğu olan bir hanımın ihtiyaç sahibi bir dervişe ekmek vermesi ve bunun karşılığında kurdun kaptığı oğlunun bir kerametle ona iade edilmesi, küçük oğlu olan bir hanımın çıplak bir çocuğu kendi çocuğunun gömleği ile giydirmesi ve bir keramete mazhar olarak gökten inen bir gömlekle çocuğunun giydirilmesi ve bu gömleğin hiç küçülmemesi bu konu etrafında aktarılmış menkıbelerdir.

Eserde kadın sufilere veya Allah dostları üzerine aktarılan menkıbelerde keramete mazhar olma veya keramet gösterme üzerine pek çok rivayet aktarılmıştır. Bu menkıbelerden bazıları şöyledir: Beygu-yı Büzürg'ün kızı menkıbesinde (Hikâyet 19) Hak aşkıyla yanan bir genç kızın su üzerinde yürümesi ve Kâbe'nin, tavaf etmesi için onun yanına gelmesi, Râbia'nın azat edilmesi menkıbesinde (Hikâyet 21) Râbi'a'nın cariye iken gökten inen bir kandille ibadet etmesi, Ümmü'l-Yeman menkıbesinde (Hikâyet 6) Ümmü'l-Yeman'ın Hicaz'a giderken yaşadığı susuzluğu gökten inen yakut bir bardak içerisindeki su ile gidermesi, Benî İsrâil'den muvahhide bir hanımın menkıbesinde (Hikâyet 7) çektiği zikirler sebebiyle tandıra atılan hamımın üç gün boyunca kaldığı tandırda yanmaması, Ebu Süleymân-ı Dârânî menkıbesinde (Hikâyet 18) Ebu Süleymân-ı Dârânî'nin bir kızın vasıtası ile tayy-ı mekân ederek Beytül-Makdis'e varması bu kerametli olaylara birer örnek teşkil edecek menkıbelerdir.

Sonuç

Kısa ve mesaj odaklı metinler olarak karşımıza çıkan menkıbelerde okuyucu veya dinleyiciye bir hikmet aktarılırken, yer yer sembolik bir anlatımla soyut meselelerin somutlaştırılarak anlatılması ve muhatabının üzerinde bir etki bırakması hedeflenir. Sufilerin hayatlarının küçük bir bölümü veya bir anının paylaşıldığı bu metinler, gelenekle beslenir. Bu metinleri anlamak ve metnin alt yapısında anlatılmak istenen unsurı yakalayabilmek için metinlerin beslendiği kaynakların da izini sürmek gerekmektedir. Zira bu metinleri Kur'an, hadis, sünnet, dinler tarihi ve tasavvuftan ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu kısa anlatıların sonunda çıkarılması gereken muhakkak açık veya kapalı şekilde okuyucuya aktarılmakta bu örnek şahsiyetler aracılığıyla kişilerin kendi hayatlarına yön vermesi istenmektedir. İçerisinde konu başlıklarına uygun, kısa, mesaj odaklı ve bir hikmet aktarmayı amaçlayan iki yüz menkıbeyi barındıran "El-Hikâyetü'n-Nefisetü'n-Nakdî Li'ş-Şeyh Ebu'l-Leys Semerkandî" başlıklı eser de bu doğrultuda kaleme alınmış bir eserdir. Pek çok din büyüğü ve sufinin menkıbesinin yer aldığı bu eserde yirmi yedi tane kadın sufi ve keramet sahibi, Allah dostu kadının menkıbesi bulunmaktadır. Bu menkıbelerin bazıları kaynaklarda adı geçen kadın sufilere aitken bazıları isimleri zikredilmeden yaşadıkları hikmetli olaylarla anılan hanımlardır. Râbia, Muâze, Şa'vâne, Ümmü'l-Yemân, Zübeyde, Nemrut'un kızı Rahime ismi zikredilerek yaşadıkları hikmetli olayların aktarıldığı kadınlardır. Eserde, ismi zikredilsin veya zikredilmesin başlarından geçen hikmetli ve kerametli olayların anlatıldığı bu menkıbelerde kadınların olumlu özelliklerine ve üstün meziyetlerine dikkat çekilirken zaman zaman erkek sufilere de ders verecek tarzda bir yaşam sürdürdüklerine değinilir. Allah dostu kadınların hayatlarından kısa, etkileyici ve hikmetli bir bölümü içeren bu kısa menkıbelerde nefis terbiyesi, dünyanın geçiciliği, Allah sevgisi, Allah'a kulluk ve ibadet etmenin verdiği huzur, iman, teslimiyet, tevekkül gibi dinî ve tasavvufi konulara değinilir, onların yaşamlarına ve dünya hayatına bakış açılarına dair ipuçları verilir. Bu menkıbeler, dinî-didaktik kıymeti haiz metinlerdir ve yaşanmış gerçeklikleri anlatmanın çok ötesinde tasavvuf yolunun inceliklerini yansıtmaları, sembolik bir anlatım vasıtasıyla az sözle çok şey ifade ediyor olması dolayısıyla bir nevi darb-ı mesel özelliği taşımaktadır. Eserin mukaddime bölümünde belirtildiği üzere bu menkıbelerin aktarılmasındaki asıl gaye bu din büyüklerinin hayatları vasıtası ile bozulmakta olan hayatları düzeltmek, insanları doğru yola sevk etmektir.

Kadın sufi menkıbeleri transkripsiyonlu metinBâb-ı Şâliş Tañrı'ya 'İbâdet İtmek⁷[16a] Hikâyet 1⁸

Bir hatun var idi, aña Mu'âze dirlerdi. Her gice yatsu namâzın kılırdı. Çün halk yaturdı. Ol tırigelürdi, eydürdi [16b] kim ey nefis renc ü belâ çekmek gerekdür. Olmasun ki ölesün, dünyâdan 'uqbâya peşimânlıkla gidesin, dirdi. Haq yolına belin bağlardı. İrteye degin namâz kılırdı. Çün gündüz olurdu eydürdi ki ey za'îf ten sen gice bîdârdıñ. Şükr Haqka ki seni irteye ırgürdi. Ol şükrâne için yine giceye degin cehd eyle zaḥmet çek. Ola kim ayrıq giceye degin irmeyesin, dirdi. Girü namâza meşgûl olurdu tâ giceye degin. Her gice gündüz bu vechile iderdi, belin iki bükürdi. Zaḥmet ve miḥnet çeküb tã'at u 'ibâdet iderdi. Hergiz kış gününde gönlekden ayrıq nesne giymezdi. Nâgâh uyuyam dirdi, kaçan uyhu galebe eylese tırigelürdi, eydürdi: Ey nefis uyuma. Nice yıllar yirde ya'nî kır içinde içinde uyuyasın, dirdi. Hoş 'aşkla şâdîlıkla yine 'ibâdete başlardı. Elli yıl bu vechle 'ömür sürdi, bir gice baş yaşduka komadı. Hergiz gicede gündüzde yatmadı, uyumadı. Nefsine râhatlık virmedi tâ ölünce.

Hikâyet 2

Râbi'a-i Başrâ dirlerdi bir hatun var idi. Ol 'âdet itmiş idi ki her gicede [17a] dört yüz rek'at namâz kılırdı. Çün tañla olurdu yorulmuş bulunurdu ve hem namâzada başın dizi üstüne qordı uyur gibi olurdu. Yine tîz tırigelürdi, eydürdi ki ey nefis nece kâhillik idersen tırigel. Sinlede şol qadar yatasan kim kıyâmet günü olunca dirdi ve bir hırkası var idi ki yüzi de astarı da ot kökinden idi ve hem öldüğü vaqt ol hırkaya şarub defn itdiler. Öldükden şoñra anı düşde gördiler ki bir yaşıl dîbâdan cübbe giymiş ki hergiz anuñ gibi cübbe bir kimse görmüş degildür. Ol düşde gören aña eydür: Ey Râbi'a ol giydiğün cübbei nitdüñ, dir. Eydür: Ol cübbei bu cübbeye değışdürdiler ve anuñ yerine bu cübbei baña giydürdiler. Benüm cübbem kıyâmet gününe gizlediler, didi. Ben eyitdüm: Ey Râbi'a dünyâda bunca zaḥmet ki çekerdüñ hâliñ nice oldu, didüm. Eydür: Her birine bunca râhatlık buldum. Ben eyitdüm: Ey Râbi'a baña bir naşîhat vir, didüm. Eyitdi: Allah zıkrin çok eyle, didi.

Bâb-ı Sâdis Tevbe İdicilerün Hikâyetlerindedür

[43a]

Hikâyet 3

Başra'da bir 'avret var idi. Aña Şa'vâne dirlerdi. Genc hatundi ve şâhib-i cemâl idi. Şatucılık iderdi ve hem çaluçuluk iderdi. Hadsiz ve ḥesâbsız mâl u cemâli vardı. Ağır bahâlu tonlar giyerdi ve kıymetli cevherlerle kendüyi bezerdi ve Türkî güzel câriyeleri var idi. Her kıncaru gitse bile alub giderdi. Cemî' -i Başra'da andan fâsîk yoğdı. Ol 'avret [43b] bir gün bir şehre girmişdi. Qaravaşlarla giderdi. Nâgâh bir qapuya irdi ki ol ev ıssınuñ adı Şâliḥ idi ve hem kendüsi zâhid idi. Her kim anuñ meclisine gitse ve şoḥbetine irse elbette aña tevfiḥ irerdi. Ol gün Tañrı ḥâşî meclis kurub va'z u naşîhat iderdi. Halk tâ qapuya degin tölmişdi. Anuñ va'zıyla halk ḥurûşa gelmişlerdi. Feryâd figân iderlerdi. Şa'vâne çün bu zârılıqları gördi, eyitdi: Başra'da bunuñ gibi yas ola baña haber itmeyeler, ben bilmeyem, didi. Niçün böyle iderler diyüb tîz qaravaşınıñ birin içerü gönderdi, eyitdi: Git, gör tâ kim ölmüş yâ bu yas kimüñ yasıdır bilelüm, didi. Ol qaravaş içerü girüb çıkmadı birin dahı gönderdi, gelmedi. Dükelin birbirin gönderdi hiç cevâb gelmedi. Tañrı'nuñ sözüñ işitdiler. Quş gibi duzağa tütuldılar. Hatuni unuddılar hiçbiri çıkub haber virmediler. Şa'vâne melül oldu, kaçıdı nâgâh qaravaşınıñ biri çıqıdı. Ağlayu eyitdi: Ey hatun gerçi bu yas ölü yası degilmiş lâkin günâhkârlar yası imiş. Halkdan kimse ölmemiş illâ Allah'ı incidentleri

⁷ Eserde yer alan kadın sufi menkıbelerinin ele alındığı başlıklar da metne dahil edilmiştir.

⁸ Hikâye numaraları sınıflandırmanın daha kolay yapılabilmesi için tarafımızca verilmiştir.

söylermiş [44a] didi. Şa' vâne bu sözleri işitti, eydür: Gireyin içerüye bir sâ'at bunların şakalına güleyin, didi. Çün içerü girdi, rahmet kapuları açıldı. Hağ Te'âlâ buyurdu: Dergâhumdan kaçan Şa' vâne'i yola getürdüm. Çün Şa' vâne içerü girdi. Gözü ol 'âleme düş oldu. Allah Te'âlâ gönün derhâl döndürdü, eydür: Uş bu benüm itdügüm iş nedir, niçe bir yıldur ki fışk u fücûra meşğül olmuşun. Anuñ gibi hüdâvedim bir gün baña hışm itmedi. Beni helâk eylemedi. Anuñ gibi efendiyi koyub kaçarcu ireyin, didi. Allah'ı kendü keremine kodum. Anuñ luftı ve keremi çokdur. Neylerse eylesün, didi. Çün bu sözleri didi, yönün ol 'âlîme döndürdü, eyitdi: Ey müslümânlar imâmı bu dergâhdan kaçanı yine gelicek kabûl ider mi, didi. Ol 'âlim eyitdi: Uşbu sâzbâz anuñ içündür. Şa' vâne eyitdi: Ey şeyh benüm günâhum kırlar ve kumlar sağışmıcadur. Ol 'âlim eyitdi: Eger sen Şa' vâne kadar dağı günâh eyledün Allah anı 'afv ider, didi. Çün bu sözi Şa' vâne işitti, eyitdi: Ey şeyh ol yüzi kara Şa' vâne benin [44b] didi. Andan şoñra ol dîbâ tonları yırttı ve ol cevherler ki kendüyi bezemişdi dervişlere şadağa itdi. Andan şıdqla tevbe eyledi. Vardı evinde oturdu, kırk yıl 'ibâdete meşğül oldu ve dağı anı kim gördiyse ağlar gördü ve ol kırk irteye degin namâz u niyâz itdi. Hiç bir gice yatmadı. Zârlıqla münâcât iderdi ve eydürdi: Ey kulların râzın niyâzın bilici ve ey tevbe idenleri kabûl idici ve ey yoldan azanı yola getürici, benüm hâlim bilürsen baña kerem eyle, günâhım bağışla ve benüm yüzüm qarasin aq eyle, dîdârûña şad eyle, âteş-i düzağdan âzâd eyle bunları, diyüb gice ve gündüz zâr u zâr ağlardı.

[62b]

Hikâyet 4

İlerü zamânda bir zâlim beg vardı. Aña 'İkreme dirlerdi. Kimsei esirgemezdi, yavuz şiretlü idi. Kırkırdıcılar şalmışdı kim vâ ol kimseye kim benüm vilâyetümde şadağa ide. Her kim şadağa itse elbette anuñ elin keserin dirdi. Dervişler, dermânde kaldılar. Açlıktan yalınlıktan helâk oldılar. Bir derviş bir kapuya vardı. Du'â kılıb eydür: Allah Allah beni görüñ açlıktan cânım çıkadurur. Tañrı 'aşkına baña bir pâre etmek virüñ. Ol ev ıssı hâtün içerüden çağırdu ki ey derviş saña nice nesne virelüm ki begimüz eyitdi her kim benüm ilümde şadağa [63a] ide elin keserin didi. Pes biz saña nice nesne virelüm, didi. Bu derviş ol kadar zârlıqla ağladı kim bu hâtünüñ ol dervişe gönli yanub eyitdi: Ben bu dervişe bir nesne vireyin, begden baña ne gelürse gelsün, didi. Tırdı iki etmek çıkarub ol dervişe virdi. Bu haberi bege didiler. Buyurdu iki elin kesdiler. Boynuna aşdılar. Bir emerce oğlancığı vardı, anı dağı boynuna şarakodılar. Şehrden sürdüler çıkardılar. Çıkdı, yazılara gitdi, havâ gâyetde ıssı idi. Şuşadı, bir kimse yoğ idi ki aña suçagız vire. Bir şu kenârına vardı. Nâçar olub egildi kim şu içe ol oğlancık boynundan şıyrılub suya düşdi. Nice ide pes bilmedi. Feryâd u fiğân itmege başladı. Zâr [u] zâ[r]⁹ ağladı. Hemândem çıkageldi bir yigit. Lañif, yeñi tonlar giymiş. Çün hâtün kişi anı gördü. Zârlıklar eyledi. Bu olan ahvâli aña diyüvirdi ve vardı ol yigit ol oğlancığı şudan çıkardı. Ol hâtünüñ iki elini yerlü yerine kodı, bir kez üf didi. Hağ Te'âlâ emriyle râsıt oldu. Ol yigit bu hâtüne eyitdi: Beni bilür misin? Bilmezsin didi. Ol yigit eyitdi: Ben ol iki etmegin ki beni ol dervişe virdüñ bu [63b] miñnet saña ol sebeble oldu idi. Allah saña kerem idüb girü râhat ırgürdi, diyüb gâyip oldu didi.

Bâb-ı Şâlisî 'Aşer 'Avretler Kerâmetindedir

[71a]

Hikâyet 5

Haberde gelmişdür Resûl Hâzreti şallallâhu 'aleyhi vesellem eydür: Mî' râc düni sidretü'l-müntehâdan öte geçdim. Kızıl yâkütandan bir hicâb gördüm. Ol hicâbuñ üç çadırı gördüm inciden, şordum bu çadırlar kimüñdür, diyü

⁹ Kelime, şeklinde geçmektedir

eyitdiler. Biri 'İsî anası Meryem'ündür ve biri Fir'avn hatunu Āsiye'nündür ve biri Resûlullâh hatunu [71b] Ĥadice-i Kübrâ'nuundur rağiyallâhu 'anhunne, didiler buyurdu.

Hikâyet 6

Bu ümmetden bir ulu hatun vardı, Ümmü'l-yemân dirlerdi. Niçe yıllardı ki Mekke'den Medîne'ye varurdu. Yimek, içmek götürmezdi. Ne şu içerde ve ne yimek yirdi. Bir gün aña ol hâlden şordılar. Eydür: Bir gün Ĥicâz'a giderdim. Yalñuz gönüm şu diledi. Dört yaña bağdım, şu eşerin görmedim. Şusuzlğ üzerime ġalib oldı. Kendözümden geçdim. Ayakdan yire düşdüm. Cānum Ĥađđ'a ışarladım. Bir kızıl yāđutdan bardağ indı. Ağzınuñ bir kenarı ağzıma girdi. Elümle yapışdım. Ol şudan içdüm. Bir kez ancılayın lezzetlü şu içmedüm ve ancılayın lezzetlü yimek yimedüm. Ol vaktten berü yimek içmek ĥacet degildür, didi.

Hikâyet 7

Benî İsrâ'îl zamânında bir münâfık vardı ve bir muvaĥhide hatun vardı. Hergiz oturub diñlenmez. Dāyimā yā Vāĥid yā Vāĥid dir. Pes yārenleri buña eyitdiler: Var önünde tennür yađ. Tā kızınca dağı bize ĥaber it. Varalum seni ol 'avretten [72a] kırtaralum. Niçe zaĥmet çekersün, didiler. Vardı bu münâfık tennürü üç gün ve üç gice yağdı. Tā kızıl oldı. Pes bu münâfık ol yārenleri vardı, kığırdı. Geldiler, bu hatuna eyitdiler. Dāyimā sen yā Vāĥid dirsin, eger ol didiğün kimse ile dostluğün Ĥađ ise işbu tennūra girersin, didiler. Ol hatun derĥâl etegin devşürdi. Bismillāhirrahmānirrahīm diyü ol tennūra girdi. Hemāndem bu münâfıklar tennürüñ ağzına bir ağır taş kodılar, ĥapadılar, eyitdiler: Kırtulduğ bu 'avretin belāsından gitdiler. Üç gündən soñra girü geldiler, eyitdiler: Görelüm ĥali nice oldı. Tennürü açub gördiler ki iki ayađ üzre tırmuş namāz kıılır. Ĥiĥbir kılına ziyān olmamış. Dükeli endāmı selāmet çün anı öyle gördiler, müteĥayyir ĥaldılar ve dükeli münâfıklığdan dönüb tevbe idüb istiğfara geldiler.

Hikâyet 8

Çün Rābi'a-i 'Adeviyye ölüm döşegine düşdi Mālik Dīnār ve Rebāĥ bin Ĥubeys anı şormağa vardılar. Gördiler kim ağlar, eyitdiler: Ey Rābi'a niçün ağlarsın? Eyitdi: Kendü ma'şiyetimden ve kendü yavuz işimden [72b] ötürü ağların, didi. Eyitdiler: Gönlüñ ne diler? Yarlığanmak ve Ĥađ Te'ālā'nuñ luĥfin ve keremin diler, didi. Eyitdiler: Ĥiĥ ĥatırnuñ yimek diler mi? Eyitdi: Otuz yıldır ĥatırım yaş ĥurmā diler, henüz anı alub yimedüm, didi. Mālik Dīnār eyitdi: Ey Subĥānallāh Başra'da ĥurmā ne kıymet kim otuz yıl ola kim alub yimeye ve nefesine virmeye. Derĥâl Mālik tırub taşra çığdı ki aña yaş ĥurmā getüre, gördi ki hevāda bir ĥarğa bir yaş ĥurmā şalķımın ağzına almış gider. Çün Mālik'e yağın oldı. Ağzından yire ĥodı. El uzadub ĥurmā şalķımın alub Rābi'ā'nuñ ĥatına geldi. Önünde ĥodı ve eyitdi: Uşda gönlüñ dilediği, eydür: Ĥandan getürdün? Ĥikāyeti diyüvirdi, eyitdi: Ben bunu nice yiyeyin ki şunuñ aşlın bilmezsin, 'acabā ol ĥarğa bunu zālīm bağından mı getürdi yā mazlüm bağından mı diyem. Ol baña ĥarāmdur nice yiyem, anı yiyüb Allah ĥatında nice cevāb virem, diyüb elinden bırağdı, yimedı. Mālik Dīnār eydür: Ol kişi kim otuz yıl Başra gibi yirde ola ki ĥurmānuñ kıymeti yoğdur yimeye. Ol arzūyla ĥazrete gide ne himmet olur diyü söyledi. Bir sā'at [73a] geçdi. Ĥali müteğayyir oldı. Eyitdi: Kerem idün taşra gidün, Tañrı resûlüyle beni ĥalvet idün. Pes oturanlar ağlaşdılar, taşra çığdılar. Taşradan bir zamāndan soñra āvāz işitdiler. *Yā eyyetühennefsü'l-muĥma'inneĥ irci'î ilā rabbiki rağiyeten marđiyyeh* çün bu āyeti işitdiler, içeri girdiler. Gördiler ki Rābi'a secdeye varmış cān teslīm itmiş didiler.

Hikâyet 9

Zübeyde bir hatun idi. Zāhide Hārünü'r-Reşid hatunlarından idi. Bir gün evinde oturmuşdı. Sacın darardı, nāğāĥ ĥizmetkārlarından birisi eve girdi. Tiz başın dülbend ile örtüdi, eyitdi: Saçımı gördün mi? Gördüm, didi. Eyitdi:

İmdi var bir hatun dellâk getir. Hîdmetkâr eydür neylersin, eyitdi: Şol saç kim nâmaḥrem göre anı baña gerekmez. Vardı dellâk getirdi, saçın yolundu, didi.

Hikâyet 10

‘İsî Peygâmbere ‘aleyhisselâm eydür: Ey Çalab’um dostlarıñdan birin göster, dir. Cevâb geldi kim yâ ‘İsî fülân yire var. Anda bir dostum var. Tâ kim göresin, dir. ‘İsî Tañrı buyurduğı yire vardı. Anda bir qarıcığ gördi, düşmiş yatur. Eli ayağı yok, gözi görmez kulağı işitmez [73b] arular sinekler üşmüşler elin depredür, eydür: *Elḥamdülillâh ‘alâ ni‘mihi iḥsânihi*, dir. ‘İsî ilerü geldi, selâm virdi, eydür: ‘Aleyke’s-selâm yâ rûḥullâh, dir. ‘İsî eydür: Ey qarıcığ ellerüñ yok ve ayaklarıñ yok ve gözleriñ görmez ve kulaqlarıñ işitmez ve dükeli endâmuñ tebâh olmuş. Bu sen nice ni‘mete şükr idersin, dir. Eydür: Yâ rûḥullâh dili dâna dârem ya‘nî bir görücü bilici gönülüm vardır, dir. ‘İsî eydür: Bu yabânda yalñuz görürem seni bunda senüñ yatuñ yarağüñ kim görür, eydür: Ol kim yire göge ‘inâyet ider ben biçäre’i daḥı hoş tutar neye gerekse kudreti yeter. ‘İsî eydür hiç gönülde bir dilek var mıdır, eydür: Dilegüm oldur kim benüm bir kızım vardır ‘avretlik ḥâline ermişdür, bunda baña gelür hizmet eyler, gönülüm anuñla avunur. Haḫ Te‘âlâ anı kabûl itse tâ gönülüm anuñla ḥâliş kalsa, dir. ‘İsî anı ta‘accüb idüb ḳodı gitdi. Biraz ilerü vardı, gördi kim ol kız anasına gelürken bir arslan anı pârelemiş, yüregiñ yimiş, ḳomuş gitmiş. Ta‘accüb idüb eydür ol qarıcığ[ı]ñ dilegi kabûl olmuş, dir.

Hikâyet 11

Hasan-ı Başrî ve Zünnün-ı Mısrî ikisi bile Râbi‘a’i göre [74a] vardılar. Anuñ deñiz kenârında şavma‘ası vardı. Kırk yıl idi ki anda ‘‘ibâdet iderdî. Çün bunlar anı gördiler ve biraz oturdılar durdılar gitdiler. Yolda ḳullarına uğradılar, eyitdiler: Revâ mıdır sizüñ gerçeğüñüz bir yok yirde ‘ömür süresiz. Anı göresiz eyle ḳoyasız diyüb ḳatı söz söylediler. Bunlar daḥı anlarıñ sözün kabûl itdiler. Vardılar, gitdiler. Aña eyitdiler ey gerçeğimüz bu olduğı yir bir yabandur. Eger destür virürseñüz sizüñ için bir ev yapalum, didiler. Siz bilürsüz didi. Vardılar bir ev yaptılar, geldiler dilekle ol eve iletdiler. Çün gice oldu. Ḳapuyı yaptılar. Şabâḫ oldu, girü açdılar. Râbi‘a fikr idüb eyitdi: Her gice ḳapuyı berkitmek her şabâḫ açmak gerek. Ben bu dünyâ için böyle becermek eksüğüñ degildür, diyüb terk eyleyüb vardı. Girü ol şavma‘aya gitdi, her gün ve her gice biñ rek‘at namâz kılırdı, didiler.

Hikâyet 12

Bir gün bir şâlih hatun vardı. Bir vaḳt bir maşlahata giderken nâgâḫ ardına baḳdı. Gördi ki bir güzel yigit ardınca gelür. Muḳayyed olmadı, biraz yine gitdi, döndi yine ardına [74b] gördi kim ol yigit yine gelür. Ardınca niçün gelü[r]sen ey yigit? Eyitdi: Şol gözler ki gönülüm virdüm, cân terk itdüm. Anıñçün ardına düşdüm, didi. Çün hatun evine vardı. Ol yigit ardınca bile vardı. Hatun evine vardı. Ol yigit hatun ḳapusu üzerinde oturdu. Bir zamândan soñra bir qaravaş çıkıdı, elinde bir tebsi. Ol yigidüñ öñünde ḳodı. Yigit baḳdı, gördi. Ol iki gözün çıkarmış virmiş. Eyitmiş. Şol göz ki nâmaḥrem görmüş ola onu baña gerekmez, dimiş. Ol yigit melül olub ḳodı, gitdi. Yarında girü vardı ol hatunuñ ḥâli noldı göreyin diyü, didi. Gördüm ki ağlaşlırlar ḫalk derilmiş ol yigit şordı: Bu ḫâl nedür, diyü eyitdiler. Bir hatun dün evine gelürken bir yigit ardınca bile gelmiş. Meger ol yigit bu hatunuñ gözleriñ görmüş, ‘aşık olmuş. Ol hatun evine girmiş iki gözün çıkarmış. Nâmaḥrem gördiği göz baña gerekmez, dimiş. Ol yigide virmiş. Ol gözi çıkmasına doyamamış ölmüş, didiler.

Hikâyet 13

Nemrüd’üñ bir kızı vardı. Adı Raḫîme idi. Çün Nemrüd İbrâḫîm Peygâmbere ‘aleyhisselâm oda [75a] atdı. Ol kız sarâydan baḳadururdu. Tâ İbrâḫîm’üñ ḫâli nolur, göreyin dirdi. Çün baḳdı gördi. Oduñ içi baḳ u gülistân kim ḫaddi yok. Envâ‘-ı ağaçlar bitmiş ve dallarında bülbüller ve ḳumrılar oturmuşlar, öterler. Ve ol ağaçlar altında murğzârlar ve çemenler ve revân şular aḳar ve bir ḫavz gördi. Çevre yanında şahrâlar var. Ol şahrâlarıñ köşesinde bir muşallâ

gördi kim İbrâhîm iki ayağı üzre durmuş, namâz kılar. Çün anı öyle gördi, gönli kapladı. Allah Te'âlâ'dan 'inâyet irdi, eyitdi: Atamuñ itdügi hiç nesne imiş herze vü hezeyânmiş. Pâdişâhlık olmuş kim İbrâhîm'e odı gülistân eyledi. Ve hem İbrâhîm'ün Tañrısı olmuş. Ma'lûm oldu benim atam 'âciz kimse imiş, didi. Derhâl köşkünden aşğa indi, ayak götürdi. İbrâhîm'ün katına geldi, eyitdi: Yâ İbrâhîm her kim senüñ Tañrı'ña tupa seni haq peygamber bile. Ol dağı sencileyin oda girebilür müdür? İbrâhîm eydür: Çorqma ve ayağın oda baş, didi. Derhâl ayağın oda başdı. Haq Te'âlâ oda nidâ itdi kim ol karavaşımı yakmaya, didi. [75b] Pes ne kadar kim ol kız ayağın kaldırub başardı. Ol od yumuşak harîr gibi olurdu. Tâ İbrâhîm'ün katına geldi. Hoş edeble başladı, eyitdi: Lâ ilâhe illallah İbrâhîm resûlullah, didi. Eydür: Yâ İbrâhîm 'ahd itdüm ki ayruq senüñ dînünden dönmeyem. Cânum olduqça senüñ dînüñ üzerine olam, didi. Eydür: Ol 'âşî kâfir atama varayım bu dîne da' vet ideyin. Pes atası katına vardı. Tahtında oturmuşdı. Haşem ü hadem bekler ve vezîrler ayağın durmuşlardı. Pes atası karşısına vardı, durdu, eydür: Ey baba niçün yalan da' vâ kılırsın. Pâdişâhlık şöyle mi gerekdür, İbrâhîm'i ilkâsan. Ol yakduğın oduñ içi şimdi güller ü lâleler ü süsenler bitmişdür kim haddi yok. Tañrılık itmek İbrâhîm tañrısına yaraşur, senüñ gibi degildir. Ol elînden gelmez kim bir kimse'i helâk idesen. Nemrüd eydür: Bu nedür ki söylersen, meger İbrâhîm dînine meyl itdüñ oladur. Kız eydür: Belî anuñ dînini kabûl itdüm ve anuñ dînine döndüm, didi ve dağı tanıklık virdüm ki İbrâhîm dîni haqdur ve senüñ [76a] bâtlıdur, didi. Nemrüd hışm itdi, kaçadı. Haşem ü hadem ayağın durmuşlardı. Anlardan 'âr idüb kızına eydür: Yürü git katımdan yoksa saña şimdi bir iş iderin kim cihân halkı senden 'ibret alalar. Ol kız eyitdi: Ne dilersen eyle ben anuñ dînine inandum. Ve Allah Te'âlâ'ı haq bildüm. Pes Nemrüd buyu[r]dı. Ol kız ol kadar urdılar kim küfte oldu, ol dînden dönmedi ve hem buyurdu. İki emcegin kesdiler ve dürlü 'azâblar itdiler, olmadı. Haq Te'âlâ uçmağdan bir ferişte virib idi. Bir kubbeye götürdü ve uçmağ hüllelerinden götürdü ve bir kanadıyla şıgadı. Dükeli endâmi tamâm oldu ve bir kanadıyla şıgadı iki emcegi bitdi. Ol hülleleri egnine bıraktı ve başına nûrdan bir tâc urdu ve bir yeşil nûrdan başına derincek urdu. Ol kubbeye'i götürdü hevâya dökdi. Allah bilür kaçarcu gitdi, dirler.

Hikâyet 14

Benî İsrâ'îl zamanında bir hatun vardı. 'Âbide-i zâhide idi. Haq Te'âlâ'ya gice gündüz 'ibâdet iderdi. Anuñ [76b] zühdi şol dereceye vardı kim her âzîne gicesi bir kez yimek yirdi ve yine bir âzîne gicesine degin ayrık nesne yimezdi. Tâ bir âzîne gicesi yine 'âdetince önüne yimek aldı kim yiye. Gönlüne eydür bir kimsenüñ anuñ gibi Tañrısı ola, aña dostluk da' vâsın ide, 'ibâdeti tã' atı kıya otura, gafletle yimek yiye, nefsin hoşnûd ide. Nâgâh ben yimek yirken Tañrı resûli melekü'l-mevt irişe, ben aña nice cevâb virem. Ol 'azîm pâdişâh önünde bu hacletle hâlim ne ola, diyüb önündeki etmegi giderdi. Yine namâza meşgûl oldu. Tâ gelesi cum'aya degin ikinci cum'a gicesi yine geldi. Önüne etmek pâresin aldı kim yiye girü hâtırına bu endîşe girdi kim nâgâh ben yimek yirken yimege meşgûl olam, melekü'l-mevt şâyed gele beni yimekte bula hâlim digergün ola, didi. Etmegi önünden giderdi. Yine namâza başladı. Bunca hefteler geçdi yimek yimedi. Kaçan kim gönli yimek dilese ol dilegi terk idüb yine 'ibâdete başlardı. Tâ âzîne gicesi orucun açma yine gönlüne bu endîşe geldi kim ola kim 'ömrüm [77a] âhiri ola ben dağı yimek yimiş olam. Ecel dağı ermiş ola. Haşretle ölem, 'ömrüm yile virmiş olam, didi. Bu endîşede iken eviñ bucağından bir hûb şüretlü güzel sîretlü yigit çıkagelüb eydür: Esselâmu 'aleyke yâ habîbetallah. Bu hatun çorqub 'aleykesselâm sen kimsen, didi. Eydür: Senüñ dostuñ ve Allâh resûli melekü'l-mevtin didi. Eyitdi: Niye geldüñ? Eyitdi: Haq Te'âlâ seni okudu, gelsün didi. Pes bu hatun eydür, kerem it lutf eyle, baña destûr vir Tañrı'ya bir secde ideyin, dir. İt didi. Hatun itmegi önünden giderdi, secdeye vardı. Hem ol secdede cân ışmarladı dirler. Rađiyallahü 'anhumâ.

Bâb-ı Râbi' 'Aşer Oğlancıklar Hikâyetindedür

[79b]

Hikâyet 15

Bişr-i Hâfî'nün bir [80a] bir kız kardaşı vardı. Ol zamânda andan zâhide yoğ idi. On iki yıl olmuşdı göñli tâze balık dilerdi alub yimezdi ve hiç kimseye dimezdi. Meger bir gün münâsebetle evde söyledi. Bişr tırdı bâzâra vardı, etmek tâze balık aldı. Diledi kim getüre Bişr eydür: Gördüm bir oğlancık ilerü geldi. Elinde bir zembîl var, eydür: Ey şeyh eger destür virürseñüz işbu zembîle koyalum ben götüreyin dir, igen hoş ola, didüm. Etmegi ve ol balığı ol zembîle koyduk götürdi. Girdük tâ mescid kapısına irdik, bañladılar. Eydür: Ey şeyh gelün namâz kılalum, çün bañladılar didi. Ben eyitdüm: Hağ söz söyledün, hoş ola didüm. Mescide girdük, namâz kılduk, yine çıkduk, tâ eve varduk. Zembîli ol oğlancuk elinden aldum. İçerü ol kız kardeşüm katına girdüm ve hikâyeti ki vâkı' olmuşdı, didüm. Eyitdi kim revâ degildür ol oğlancık bundan yemeden döne gide, okuñ gelsün yimek yiyelüm, didi. Yine çıkdum ben eyitdüm: Ey oğul eve gidelüm, didim. Eyitdi: Yimek vaqti degildür didi. Döndüm ben eyitdüm: Yimek vaqti degildür, didi orucmuş, didüm. Eydür: [80b] Biz de yimek yimeyelüm bu gice anı konuğ idinelüm, didi. Çıkdım eyitdüm: Oğul, bu gice bize konuğ ol bile iftâr idelüm, didüm. Siz bilürsüz diyüb kabûl itdi. Eydür: İmdi şucağız virün âbdest alayın, didi. Şu virdük âbdest aldı, mescide varduk namâz kılduk, virdlerimiz tamâm okuduk. Andan eve geldik, önüne yimek koduk sehlce yidi, eyitdi: Gice vaqtidür ruşşat virün gideyin, didi. Ben eyitdüm: Oğlan sen şâyed saña bir nesne vâkı' ola eger sözüüm kabûl idersen ayruca ev vardur bu gice bunda ol didüm. Sözüüm kabûl itdi. Bir çardağ vardı, aña gösterddüm gidüb içerüden tırkaz [urdu] bir bardak şu virdük. Ön kapusun dağı taşradan biz berk itdük. Ben eve geldüm, ol anda kaldı. Ol çardağ altında bir ev vardı. Kız kardeşümüñ anda bir eli ve ayağı tutmaz bir kötürüm kıızı var idi. Bunca zamân idi, kötürüm olmuşdı. Dün yarusında gördüm segirdüb içerü katuma girdi. Eli dutar ve ayağı yürür olmuş. Anasına ben eyitdüm, muştuluk kızuñ yürür olmuş, didüm. Ol kızcağıza ben eyitdüm bu [81a] şîhhatına sebep nedür kızu, didüm. Eydür: Çardağda kim vardur? Ben eyitdüm: Bir oğlancık var, bu gice bize konuğdur, didüm. Eydür: Bu gice irteye degin namâz kıldı, nâz u niyâz eyledi. Kur'an dersin okudu. Başım secdeye kodı, eyitdi: *İsmüke lenâ tabîb ve hubbüke 'aleynâ raqîb ve şevkuke fî fu 'âdinâ lehîb*. Çün anuñ münâcâtın işitdüm, başum kaldurdum ben eyitdüm: Ey bâr-i Hudâyâ eger bu kuluñ senüñ katuñda hürmeti varsa beni belâlardan kurtarasın, didim. Hemândem elüm dutar ve ayağum yürür oldı. Uş katuñda geldüm, didi. Çün ol çardağa vardum berkitdügüm durur. Anı açdum içerüsü dağı berkilü ne kadar kim çağırdum âvâz gelmedi. Bunca zahmetle açdum gördüm içerüde kimse yok. Kancaru gitmiş bilmezsin, didi.

Hikâyet 16

Bir pîr bir gün Hasan-ı Başrî katına geldi eydür: Ey müslümânlar imâmı, bir kızcağızum vardur. Yönün divâre döndürmüş gice gündüz ağlar. Bir sâ' at diñlenmez. Aña bir naşîhat itseñüz, ola kim azacuk ağlaya didi. Korkarım ki gözsüz ola, didi. Hasan-ı Başrî ol kızcağıza eyitdi: Ey kızcağız niçün çok ağlarsın [81b] ve bu miskîn atañı kayğulu idersin didi. Ol kız eyitdi: Ey şeyh igidin hâli hâlî degildür ki kıyâmet gününde gözüm Hağ dîdârın görmege lâyıq ola mı yâhüd olmaya? Ve eger olursa biñ bunun gibi göz çıksun anı görmek için ve eger lâyıq olmazsa kör olmak yigrekdür didi. Ve dağı yâ şeyh Tañrı sevicilere iki nesne için gerekdür. Biri budur kim anı müşâhede ide. İkinci eger bu devlet müyesser olmazsa ölince dost için firâkla ağlaya, didi.

[81b]

Hikâyet 17

Zeyn el-'Âbidîn'in bir oğlancığı vardı. Bir gün öpdü, kuçdı. Beş yaşında bir kızcağızı dağı var idi, eydür: Baba bu oğlancığı sever misin, dir. Severin, didi. Bu kız ağlamağa başladı. Böyle şandı ki günüleyüb ağlar eline alub eydür: Cânım kızu seni dağı severin. Ol kız işidüb dağı beter ağladı: Babası kucağına aldı. Şol kadar ağladı kim 'aklı gitti. Çün 'aklı başına geldi, eydür: Ey baba bir kez Tañrı'yı severin didiñdi. Bir kimse kim Tañrı seven ola gayruñ sevgüsini hâtrına mı getürür, ma' lüm oldı yalan söylermişsin, didi.

[85b]

Hikāyet 18

Ebū Süleymān-ı Dārānī eydür: Bir vaqt Beytū'l-Maḳdis'e 'azm itdüm. Peygamberler ziyāretin ziyāret itmege. Bir kızcağız bile gitdi, baña eydür: Ey şeyḫ ḳancarū gidersin, didi. Beytū'l-Maḳdis'e giderin, didüm. Elüñ [86a] baña vir didi. Elüm virdüm. Yum gözüñ dir, yumdum. Aç gözüñ didi, açdum, gördüm Beytū'l-Maḳdis'in ağacaları dibine gelmişin, didi. Muteḫayyir oldum. Ceybümde üç aḳçe vardı, çıkarırdum ben eyitdüm: Ey kızcağız seni bunda yalñuz görürin, uş bu aḳçe ḫelāl kesbdendür, al bunı nafaḳa idinesin. Baḳdum gördüm bir eli toḫtolu altun ve bir eli toḫtolu gümüş. Eydür: Ey şeyḫ, heb dünyā ḳatumda altun u gümüşdür. Senüñ altunuñ gümüñüñ ne tañdur, ḫacet degildür ve daḫı eydür: Ey ḡāfil Tañrı ḳulına ve ḳaravaşına rızḳ virmez şanarsın, didi.

[87b]

Hikāyet 19

Türkistan'da bir beg vardı. Aña Beygu-yi büzürg dirlerdi. Anuñ bir kızı vardı. Bulügiyete irdi, nāḡāḫ şūrīde oldı. Ḫalkdan nefret tutdı, vardı taḡlara gitdi. Eyitdiler: Ol kız deli oldı. Beyḡu her şehre ādem gönderdi. Eydür: Her kimse kim benüm kızuma 'ilāc ide tā kim uşlana, kızum aña vireyin, didi. Çün bu ḫaberi işitdiler, niçeler tama' idüb vardılar 'ilāc itdiler. Hıç fāyide virmedi. Ol fāyidesiz 'ilāc idenleri heb öldürdi. Anuñ uçundan niçe kişiler heb helāk oldı. Ebu'l-Ḫasan-ı Nūrī fikr idüb varayın Müslümānları bu yoḳ yire ölmekden ḳurtarayın [didi]. Vardı, Beyḡu'nuñ dergāḫına girdi. Ben daḫı ḫekimin, ol kızı baña gösterüñ 'ilāc ideyin didi. Eyitdiler: Ḳız ḫalk ortasından çıḳdı, taḡlara düşdi, didiler. Ebu'l-Ḫasan-ı Nūrī vardı, ol didikleri yirde oturdu. *E'üzü billāhi mine 'ş-şeyḫānir-racīm bismillāhirraḫmānirraḫīm*, didi. Andan [88a] el-Baḳara süresin başladı. Çün birḳaç āyet oḳudu. Ol taḡ içinden āvāz geldi kim yürekler yarar. Bir neçe āyet daḫı oḳudu. Ol āvāz daḫı yaḳın geldi. Biraz daḫı oḳudu. Nāḡāḫ ol kız çıḳageldi. 'Avret donunda beni gördi, eydür: Yā Ebu'l-Ḫasan oḳı, benüm dostum kelāmın diñleyeyin. Eyitdüm: Ey 'aceb bu benüm adım sen ne bilürsen yāḫūd sen Türk kızısın 'Arab dili ne bilürsen? Eydür: Eger bilmeyeydüm bu taḡlarda kimüñle üns dutaydum, didi. Döndi baña eydür: Yā Ebu'l-Ḫasan sen El-Baḳara süresin oḳı ben Āl-i 'İmrān süresin oḳuyayın, dir. Çün ben Baḳara süresin tamām oḳudum, ol daḫı Āl-i 'İmrān süresin tamām edeble oḳudu. Ben daḫı eyitdüm: Ey dirīḡ senüñ gibi kimesne bu taḡda ḳarār mı tutar, didüm. Eyitdi: Ol vaḳt olaydum kim ol bīḡāneler içinde olaydum, didi. Ben eyitdüm: Gel seni ataña iletayın. Seni baña 'avretlige virsün, didüm. Eydür: Ben kimse ile ārām idemezsin. Ben eyitdüm: Senüñ maḫremüñ olayın seni Ka'be'ye iletayın, didüm. [88b] Eydür: Ka'be nedür? Eyitdüm Tañrı'muñ bir evi var yiryüzünde aña Ka'be dirler, didüm. Eydür: Benüm Tañrı'muñ yiryüzünde evi ola ben anı nite görmeyem, dir. Başın yukaru ḳaldurdu, eydür: Ey Çalab'um beni ḳulavuzladuñ, beni bīḡānelerden ḳotarduñ, ḫizmetiñe meşḡul itdüñ dünyāda senüñ eviñ varmış baña anı niçün göstermezsin, diyüb hemāndem segirtti. Benüm ḳatumdan gitdi. Ben anuñ arduca bile gitdüm, göreyin ḳancarū gider didüm. Vardı ol taḡuñ bir kenārında bir taḡ vardı. Anda bir çay vardı. Ulu ırmaḡ idi. Tez aḳardı. Kız ayaḡım ol şu üzerine ḳodı yürüdü. Ol şunuñ yanına geçdi ben bir ve başında ḳaldum. Gördüm ki şunuñ ol kenārına Ka'be gelmiş bu kız durmuş taḡāf ider. Baña çağırur eydür: Her kim Allah'a doḡrı baḳa ol varmaḳ ḫacet degil Ka'be aña gelür.

Bāb-ı Ḫāmis 'Aşer Ḳullaruñ Kerāmetindedür

[91b]

Hikāyet 20

Bir vakt bir kişniñ hâtırı qaravaş almaqda olmuş. Eydür: Turdum bâzâra vardum, gördüm bir qaraca qaravaş dellâl eline yapışmış çağırur. Uşbu qaravaşı dükeli 'aybıyla kim alur on dînâra, didi. Eydür: Anı qatuma oqudum ve eyitdüm: Ey qaravaşcık seni alayın mı, didüm. Başın kaldurdu, baña baqdı dağı qatı qatı güldi. Ben hâtırumdan eyitdüm: Deli ola mı, didüm. Henüz uşbu sözi gönülümden geçirmemişdüm ki eyitdi: *Vallâhi mâ ene mecnûnetün velâkin qalbî yuhibbu mevlâyî kayyümün*, didi. Mütehayyir oldum. Eyitdüm: Sübhânullâh bunı gönülümden geçürince nice bildi, didüm. Bunı dağı hâtırumdan geçür nice eydür: *Subhâne men ya'lemu'l-hafıyye leyse min 'ilmihî şekkûn ve lâ raybün*, didi. Ben [92a] eyitdüm: Niçeye olursa bunı alayın, didüm. Tez bahâsın virdüm. Eline yapışdum, aldum eve geldim. Baña eydür: Ey efendi, Qur'an bilür misin, didi. Ben eyitdüm: Bilürün. Eyitdi: Melül gönüller münisdür, didi. Ben başladum. *E'üzü billâhi min eş-şeytâni'r-racîm*, didüm. Bu qaravaş yüzün koyu düşdi. Çağırdı ben eyle şandum cân işmarladı. Bir zamandan şoñra kendüye gedi. Yine oқи der. Çün *Bismillâhirrahmânirrahîm*, didüm. Eydür: Ol Mevlâ'nun ismi halâveti bu resme ola, âhîretde didâri halâveti nice ola kim bile, didi. Çün gice oldı ben eyitdüm: Tur donuñ çıkar yatalum. Eydür: Şabrit kim anca yatasın hâdden daşra. Ben eyitdüm: Belî öyle olacaqdur velâkin gel bir lemha yatalum, didüm. Eyitdi: Şabreyle Allah uyusun. Ben eyitdüm: Hîç Allah yatar mı? Uyhu anuñ şıfâtına lâyıq degildür, didüm. Eyitdi: Pes senüñ Tañrı'nı uyumaz. Utanmaz mısın kim uyursun ol dururken ayağın uzadub yatasın, didi.

[93b]

Hikâyet 21

Râbi'a evvelde qaravaş idi. Anuñ efendisi Başra bâylarından idi. Her gün efendisine hizmet iderdi. Gündüz oruç tutub gice namâz kıldurdu. Bir gice efendisi uyanmış daşra çıkmış bir ayruq evden inil inil âvâz işidür. Ol eviñ penceresinden bakar. Râbi'a'ı görür. Başın secdeye komuş eydür: Ey bâr-ı Hudâyâ, bilürsen kim gönülüm gönülüm dilegi senüñ buyruğundadır. Senüñ fermânuñdan taşra degildür. Eger ben kendü hâlimde olsam idi bir sâ' at senüñ hizmetüñden gâfil ü gâyib olmazdum, didi. Velâkin beni mañlûk eli altında eyledüñ. Anuñ hizmetin baña vâcib eyledüñ. Eger anuñ hükmi benüm üzerüme vâcib olmasaydı ben dâyimâ gice vü gündüz saña 'ibâdet eyleyeydüm. Bu münâcâtı eydür. Anuñ başı üzerinde bir kandîl aşılış, ipi zenciri [94a] yoқ şöyle mu'allaqdurur. Ol ev anuñ nûrından rüşen olmuş. Çün efendisi anı gördi ve ol münâcâtı işitdi. Endâmına ditremek düşdi. Döndi evine geldi. İndi, şöyle oturdu. Çün şabâh oldı. Râbi'a'ı katına oqudu. Şakirlik getürdi. Eyitdi: Yâ Râbi'a senden hoşnûdun, Tañrı 'aşkına seni âzâd itdüñ. Beni Tañrı'ya işmarla qanda olursam olayum, didi. Eydür: Yâ Râbi'a qanda gidersen git Allah'a işmarladum seni, didi. Râbi'a efendisinin elin öpüb çıkdı, gitdi. Hîç kimse anı bilmedi ki qancarı gitdi. Vardı bir vîrâneye girdi. Altmış yıl 'ibâdet eyledi. Gice ile gündüzde biñ rek'at namâz kıldurdu. Bir gün aña eyitdiler: Ey Râbi'a niçün çok namâz kılursın ve kendözüne zañmet virürsün, didiler. Zîrâ namâza durmaqdan incükleri şişmişdi. Eyitdi: Kıyâmet güniniñ issiligicün kim resül hazreti şallallâhu 'aleyhi vesellem dükeli peygâamberlerüñ ortasında duracaqdur, ferîştelere benüm bitüm okuyacaqlardur. Peygâamber hazreti eydecekdür [94b] kim benüm ümmetümden bir qaravaşın ne qadar 'ibâdet eylemişdür. 'Âlimler zâhidler ne qadar itmişlerdür, kıyâsın idüñ diyecekdür. Anuñ âhîri şuña irdi kim bir vakt hacca giderdi. Bir eşegi vardı. Yükün yapın aña yükletmişdi. Çün beriyye yarısına vardılar anuñ ol eşegi düşdi, öldi. Halk eyitdiler: Biz yüküñ götürivirelüm, didiler. Eydür: Siz varuñ yoluñuza ben size şıgıñub gelmedüm. Beni Allah'a işmarlañ, didi. Halk dükeli gitdiler. Râbi'a yalnız qalub başın kaldurdu, eydür: Bâr-ı Hudâyâ pâdişâhlar şöyle mi iderler. Ben qaravaşuñ evüñe okuyasın, eşegimi yolda öldüresin. Beni yalnız beriyyede qoyasın diyüb henüz dağı sözün tamâm itmeden ol eşek silkindi, durıgeldi. Râbi'a'nun önünde durdu. Râbi'a cemi'-i yükün yükletdi. Derhâl kâfileye irdi, didiler.

Hikāyet 22

Bir gün bir pîr bir maħalleye irdi. Be-gāyet şuşamışdı. Bir kapu kaçkıdı. Bir içim şucağız virüñ, didi. Bir Bir küçücük qaravaşcuğ şu çıkardı, ol pîre virdi. Aldı ol pîr şuyı [95a] içdi. Ol qaravaşcuğ eydür: H'āce pîrsen şaħaluñ ağdur, yünnden kaftān giyersen, utanmaz mısın kim gündüz şu içersen.

Hikāyet 23

Şeyh Zünnün-ı Mısrî kıddise sırruhu'l-'azîz eydür: Bir gün bir şehride giderdüm. Bir maħalleye uğradum, şu revān olmuş akar. Ol şu kenārında bir yapılmış köşk gördüm igen yüce. Vardum ol ırmağdan ābdest aldum. Çün fāriğ oldum. Gözüm ol köşk kenārına düşdi. Gördüm, bir küçücük ol köşkün kenārında durur. Cemāli mükemmel ve kemāli bî-mişl ü meşel. Diledüm ki aña söz söyleyem ben eytdüm: Ey kızcağız kimiñsen didüm. Eydür: Ey Zünnün çün göründek deli şandum, çün ilerü gelüb ābdest aldun seni 'ālim şandum ve çün haķıķat gözledüm ne delüsen ve ne 'ālimsen ve ne 'ārifsen didi. Ben eytdüm: Neden bildün? Eydür: Eger delü olsañ idi ābdest almazduñ ve eger 'ālim olsañ idi nā-maħreme baķmazduñ ve eger 'ārif olsañ idi Haķdan ğayrıya nazār itmezduñ. Çün bu [95b] sözleri andan işitdüm müteħayyir oldum, baķdum gördüm ğāyib olmuş.

Bāb-ı Sādis 'Aşer Dervişler Hikāyetlerindedür

[102a]

Hikāyet 24

Bir vaķt bir derviş vardı, kaķı dīndār idi ve kaķı muşliħdi ve bir ğatunı daħı vardı. Andan daħı şāliħ idi. İkiisi daħı şūrīde olmuşlardı. Bir pāre etmege muħtāc idiler. Dāyimā karıncıķları aç idiler. Üç gün geçerdı. Oruçların açmazlardı, hīç nesne bulmazlardı yimege. Bir gün bu ğatun dervīşe eydür: Üç gündür kim bacamızdan dütün çıķmadı. Durıgel tennüre od yak, tā göreler bizi etmek bişürür şanalar. Bizimçün evlerinde nesne pişmez diyü gönülleri bize meşğul olmasun [102b] didi. Ğatun evden çıķdı, bir etek çör çöb devşirdi, tennüre od yakdı. Çün konşular od yandugın gördiler, birisine od gerek olmuş, gelüb kaķudan od var mı diyü şordı. Ğatun eydür: Uşda tennüre od urdum ve varuñ geregince aluñ, didi. Ol oda giren 'avret görse kim tennür içi toptolu etmek kıpkızıl pişmiş. Bu ev ıssı ğatuna çağırdı, eydür: Tennüre etmek doldurmuşsan sen yabanda neylersin gel içerü gir etmek heb yanar, didi. Ol ğatun içerü girdi görse kim tennür içi dolu etmek kıpkızıl pişmiş. Allah kıdretiyle etmegi çıķardı, vardı. Erine eydür: Ey Tañrı ğaşı keremin gör bizümle ne 'aceb iş işledi. Derviş eydür: Allah kerīmdür, kaķırdür neye gerekse kıdreti yeter, didi. Üç gündi ki ikiisi daħı aç idiler. Ol etmegi önlerine alub yidiler. Allah Te'ālā'ya şükr itdiler. Ğatun erine eydür: Ey Tañrı ğaşı ol miķdār ki Allah kaķında senüñ 'izzetüñ vardır, niçün du'ā kılub nesne dilemezsen ki bize kuvvet olub 'ibādetde kaķı olavuz. Tā Haķ bizden hoşnüd [103a] ola. Derviş eydür: Ey ğatun eger bize nesne gerek olsaydı Haķ Te'ālā bize virürdi. Biz niçün fuđulluķ idelüm, didi. Ğatun erine eydür: Çalab'dan bir pāre nesne dileseñ gerekdür. Bunı daħı diyesen didi. Daħı yatdı uyudu. Derviş durdı, arı ābdest aldı. Namāz kıldı, elin götürdi, eydür: Ey bār-i Ğudā, bilürsen ve işidürsen kim benüm dünyādan arzüm yoķdur. İllā ğatun beni kımaz senden dilegüm budur kim aña dilegin viresin, didi. Hemān dem dīvār yarıldı. Bir el çıķdı bir ağır bahālu gevher bu dervīşüñ önüne kıdı. Ol gevher şu'lesi ev için rüşen eyledi. Derviş şundi gevheri aldı, 'avretinüñ ayağın ırğaladı kim uyara. Ğatun uyandı, derviş ğatuna eydür: Al işte istediğün Allah virdi. Ğatun eydür: Ey nolaydı, uyardıyayduñ bir 'aceb düş göredururdum. Derviş eydür: Ne göredururduñ ğatun eydür: Görüverün beni uçmağa iledürler bir köşk gördüm mervārīdden, anıñ küñgüresi gevherden şöyle kim benüm 'aķlum fikrüm ferāsetüm ol köşkde kıaldı. [103b] Şöyle baķarken ol köşk kimüñdür, didüm, eytdiler: Senüñdür, didiler. Eytdüm: Anuñ başındağı köşk kiminüñdür, didüm. Senüñ eriñüñdür, didiler. Ol ikinci köşkün bir küñgüresi eksik olmağın gözüme hoş gelmedi. Ben eytdüm: Anuñ bir küñgüresi kaķı, didüm. Eytdiler: Anuñ

şâhibi Tañrı'dan nesne diledi. Ol küngüreî aña virdiler. Her kim dünyâda nesne dilerse âhîret maqşûdından eksürler, didiler. Biz bu sözi derken sen beni uyarduñ, didi. Dervîş eydür: Ol küngüre girü yirine vara, biz dañı dervîşlige nice gerekse dirilürüz, didi. Tek anda köşkümüz eksük olmasun, didi. Ol dervîş el getürüb du'â kıldı. Yine ol gevher uçmağdağı yirine vardı, didiler.

[106a]

Hikâyet 25

Benî İsrâ'îl zamânında bir er vardı, ekincilik iderdi. Bir gün seher vañtı tırdu işine gitmege 'avretine eydür: Etmek bişür, arduunca al gel, didi. 'Avret etmegi bişürdi, götürdi kim erine ilete. Bir devîş çapuya gelüb *Allah şey'i lillâh* diyüb du'â kıldı. Bu 'avret ol etmekden bir pâre kesdi, ol dervîşe virdi. Ol hatunuñ bir emercek oğlanı var idi. Etmegi, oğlanı götürüvirdi, gitdi. Yolda bir çurda uğrayub ol görk oğlancığı 'avret elinden çapdı gitdi. Hatun am eyle göricek çağırdı şiven urdı. Tañrı'ya yalvardı, eyitdi: Ey bâr-ı Hudâyâ oğlancığıum baña vir didi. Hemân dem havâdan bir kuş indî toğan şüretinde ol çurduñ boğazına yapışdı, döndürdi. Ol 'avretüñ [106b] önüne getürdi. Faşîh-i zebân ile uşda oğlancığıuñı al didi. Ol dervîşe kim bir pâre etmek virdüñ anuñ berekâtıdur kim çurduñ loğmasın Haq Te'âlâ yine saña virdi, Tañrı haqqıyçün hayr itdüñ Allah kabül itdi. Ol loğma yirine bu loğmai saña virdi.

Hikâyet 26

Bir 'avret vardı. Anuñ bir emerce oğlancığı var idi. Bir gün evinde otururdu, bir dervîş hatunı geldi. Anuñ dañı emerce oğlancığı var idi. Hatun ol dervîş hatunı oğlancığıuñı gördi çıplak u yalıncaç. Esirgedi kendü oğlancığıuñı göñlegin çıkarub ol oğlancığıuñı giyürdi. Hemândem Tañrı'nuñ kudretiyle gökden bir göñlek indî. Oğlanuñ egnine giyürildi. Bir nesnedür kim ne göz gördüğü var ve ne kulaç işitdüğü var ve ne kader kim oğlan büyürdi ol göñlek bile üzerinde uzanurdu. Tâ bu yine berâber olurdu. Hergiz ol göñlek çapul olmazdı ve eski olmazdı ve yırtılmazdı ve yumak hâcet olmazdı. Tâ ölünce aña ol göñlek yetdi, didiler.

Bâb-ı Sâbi' 'Aşer Demândelere Tañrı'dan Meded Erdigüindedür

[108b]

Hikâyet 27

Bir vañt bir beg var idi, gâyet zâlimdi. Bir vañt mühendisler cem' eyledi kim köşk yapa, gördiler kim bitmedi. Eyitdiler: Bir çarıcık evi var ol köşk ansız olmaz, didiler. Ol çarıcığı eviñ şat alalum [didiler]. Eydür: Şatmazın kızcağızlarum vardur baña gerekdür, didi. Bir gün ol çarıcık bir maşlahata gitmişdi. Çün evine geldi, gördi kim evcegizin yakmışlar. Katı melül oldı. Başın yukaru kaldırdı, eydür: Bâr-ı Hudâyâ eger ben gâyib olmuşdum, sen hâzır idüñ. Niçün evcegizüm koyduñ yağıdurmağa, didi. Çün çarıcık bu münâcâtı itdi, derhâl Cebrâ'îl indî. Ol begi köşkiyle yire urdı, geçürdi, didiler.

Kaynakça

- Arslan, N. (2019). *Tercüme-i Cami'u'l-Hikâyât Li-Samerkandî*. (Yüksek Lisans Tezi). Bolu: Bolu İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayverdi, İ. (2010). *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Çelebioğlu, Â. (1985). "Âşık Ahmed'in Câmîü'l-Ahbâr Adlı Manzum Tezkiretü'l-Evliyâ'sı". *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hâtırasına Armağan*. XXIII (1-2). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 171-187.
- Çubukçu, H. (2020). "Sûfî Hikâyelerinde (Menkabelerinde) Kadın Tasavvuru". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*. Nisan. c. 12, 2(27): 193-208.
- Devellioğlu, F. (1998). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2020). *Hadislerle İslam*. c. 6. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- El-Hikâyât Tercümesi. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Suna ve İnan Kırac Vakfı Yazmalar Koleksiyonu, Yz_000036.
- Eliaçık, M. (1998). *Âşık Ahmed'in Câmîü'l-Ahbâr'ı*. 2 C. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Güzel, A. (2014). *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hacı M. Zihni Efendi. (1982). *Tarihte İz Bırakan Meşhur Kadınlar*. (B. Çetiner, Sad.). c. 1. İstanbul: Şamil Yayınevi.
- Hacı M. Zihni Efendi. (1982). *Tarihte İz Bırakan Meşhur Kadınlar*. (B. Çetiner, Sad.). c. 2. İstanbul: Şamil Yayınevi.
- İmam Gazâlî. (1989). *İhyâü Ulûmi'd-dîn*. (Ahmed Serdaroğlu, Çev.), c. 4. İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Kabak, R. (2017). *Gelibolulu Muslihuddîn Mustafa B. Şaban Sürûri'nin Ravzu'r-Reyyâhîn Fî-Hikâyâti's-Sâlihîn Tercümesi Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. (Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Kan, K. (2011). "Emîretü'l-Mü'minîn: Zübeyde Binti Câfer". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. c. 1,1. 2: 167-198.
- Kaşeli, A. R.; Sirmabıyıkçoğlu, B. (2011). *Ravdu'r-Reyyâhîn fî Hikâyeti's-Sâlihîn Salihlerin Hikâyeleri*. İstanbul: İlk Harf Yayınevi.
- Keskin, S. (2002). "Muhittin Eliaçık'ın "Âşık Ahmed'in Câmîü'l-Ahbâr'ı" adlı Doktora Tezi". *Erdem*. c. 14. 40: 361-391.
- Mermer, A; Koç Keskin, N. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2010). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Olçay, S. (1965). *Ebu'l-Leys Samerkandî Tezkiretü'l Evliyâ Tercümesi İnceleme-Metin-İndeks*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Rızâeddin b. Fahreddin. (2020). *Meşhur Hatunlar*. (Ahmet Acarlıoğlu, Sad.). Kahramanmaraş: SAMER Yayınları.
- Schimmel, A. (2011). *Ruhum Bir Kadındır*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sülemî, Ebu Abdurrahman. (2012). *Kendilerini İbadete Adayan Sûfî Kadınlar*. (Ali Akay, Çev.). İstanbul: İlk Harf Yayınevi.
- Şemseddin Sami. (2015). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Şifa Yayınevi.
- Tergip, A. (2010). *Bâkî'nin Meâlimü'l-Yakîn Adlı Eseri Üzerinde Dil İncelemesi (Metin-Sözlük)* (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tosun, N. (2017). *Doğu'nun Hikâye Kuramı*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

Uludağ, S. (1984). *Ferîdüddîn Attar Tezkiretü'l-Evliyâ*. Bursa: İlim ve Kültür Yayınları.

Uludağ, S. (1995). *Sûfî Gözüyle Kadın*. İstanbul: İnsan Yayınları.

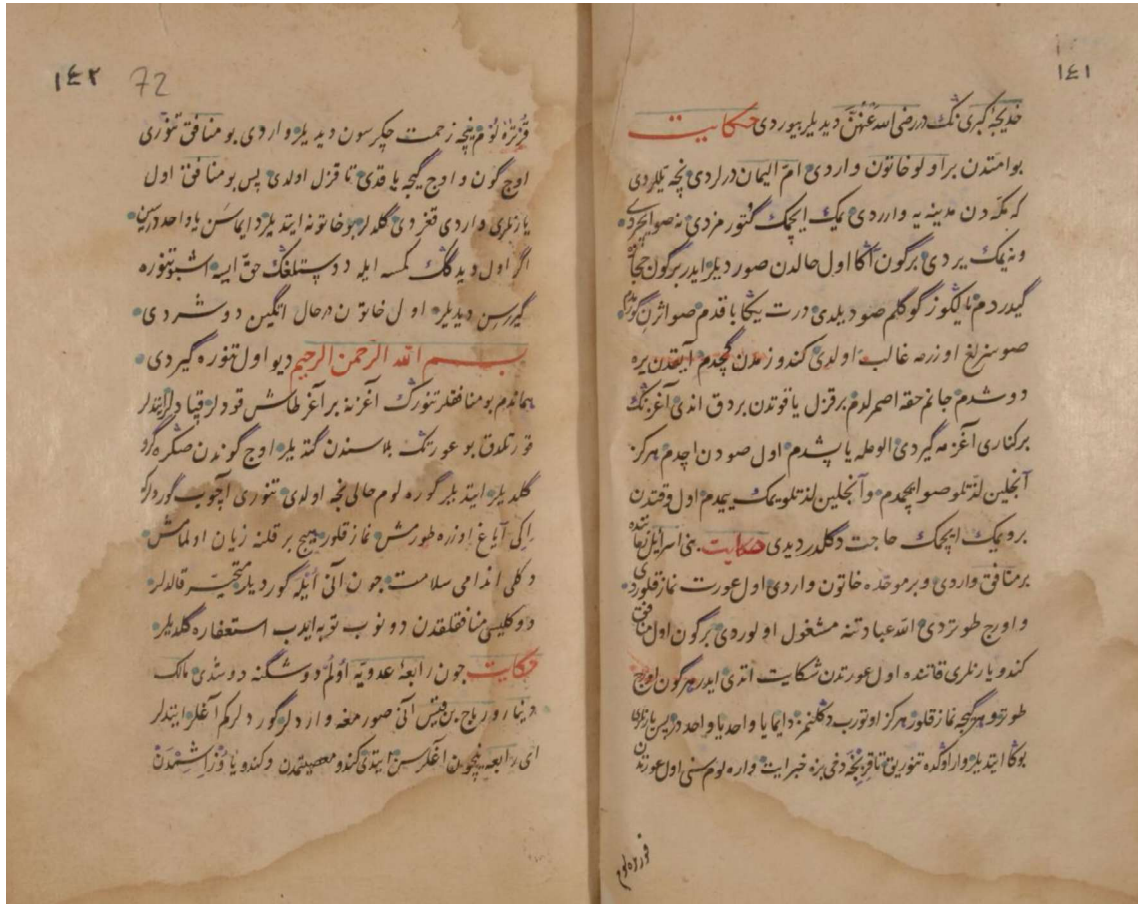
Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabcacı Yayıncılık.

Yazıcı, İ. (2009). "Semerkandî Ebu'l-Leys". *DİA*. c. 36, İstanbul TDV Yayınları. 473-475.

<https://sozluk.gov.tr/> ET. 12.03.2023.

Ekler:

71b-72a

72b-73a

